

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»
Навчально-науковий інститут психології**

Кафедра психології

Савчук Ольга Володимирівна

**Кваліфікаційна робота
Технології розвитку професійних компетенцій вчителів початкових
класів**

053 «Психологія»

«Психологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота містить результати власних доробок. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ О.В. Савчук

Науковий керівник Никоненко Олена Вікторівна завідувач кафедри психології Університету "КРОК" доцент кафедри психології канд. психологічних наук

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	6
1.1. Сутність та структура професійних компетенцій вчителів початкових класів в сучасних умовах освіти	6
1.2. Нормативно-правове забезпечення професійного розвитку вчителів початкової школи.....	11
1.3. Міжнародний досвід формування професійних компетенцій вчителів початкових класів	15
Висновки до розділу 1	37
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	39
2.1. Характеристика етапів та методів педагогічного дослідження	39
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження	46
Висновки до розділу 2	59
РОЗДІЛ 3 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	62
3.1. Впровадження технологій розвитку професійних компетенцій вчителів початкових класів	62
3.2. Аналіз та інтерпретація результатів формувального етапу експерименту	71
Висновки до розділу 3	76
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	87
ДОДАТКИ.....	97

ВСТУП

Розвиток професійних компетенцій вчителів початкових класів є одним з пріоритетних напрямів модернізації освіти в умовах реформування Нової української школи. Динамічні зміни в освітньому просторі, впровадження інноваційних технологій навчання та зростаючі вимоги до якості початкової освіти зумовлюють необхідність постійного професійного розвитку педагогів, здатних ефективно працювати в умовах сучасних викликів.

Особливої актуальності набуває проблема розвитку професійних компетенцій вчителів початкових класів у контексті реалізації компетентнісного підходу та концепції безперервної освіти. Сучасний вчитель має не лише володіти фундаментальними знаннями та методиками викладання, але й бути готовим до інноваційної діяльності, використання цифрових технологій, формування критичного мислення учнів та створення інклюзивного освітнього середовища. Водночас попри значну кількість наукових праць, недостатньо дослідженими залишаються питання технологій розвитку **професійних** компетенцій вчителів початкових класів в умовах впровадження Державного стандарту початкової освіти та концепції Нової української школи. Потребують подальшого вивчення механізми діагностики та моніторингу професійного зростання педагогів, розробка індивідуальних траєкторій їх професійного розвитку.

Об'єкт дослідження – процес професійного розвитку вчителів початкових класів.

Предмет дослідження – технології розвитку професійних компетенцій вчителів початкових класів.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність технологій розвитку професійних компетенцій вчителів початкових класів.

Завдання дослідження:

1. розкрити сутність та структуру професійних компетенцій вчителів початкових класів в сучасних умовах освіти;
2. дослідити міжнародний досвід формування професійних компетенцій вчителів початкових класів;
3. емпірично дослідити рівень розвитку професійних компетенцій вчителів початкових класів
4. впровадити технології розвитку професійних компетенцій вчителів початкових класів;
5. здійснити аналіз ефективності програми технологій розвитку професійних компетентностей вчителів

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація наукової літератури); емпіричні (спостереження, анкетування, тестування, експертне оцінювання); статистичні (кількісний та якісний аналіз результатів дослідження).

Інформаційна база дослідження – законодавчі та нормативно-правові акти України у сфері освіти, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріали науково-практичних конференцій, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна полягає в тому, що:

Уперше:

-теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено технології розвитку професійних компетенцій вчителів початкових класів;

Удосконалено:

-діагностичний інструментарій оцінювання рівня професійних компетенцій;

Подальшого розвитку набули:

-положення щодо створення індивідуальних траєкторій професійного розвитку педагогів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробці та впровадженні технологій розвитку професійних компетенцій вчителів

початкових класів; підготовці методичних рекомендацій щодо їх використання в системі післядипломної педагогічної освіти та самоосвітній діяльності вчителів.

Апробація результатів дослідження Никоненко О.В. Савчук О.В. Професійні компетенції педагогів закладу середньої освіти в умовах війни. Наукові інновації та передові технології. 2025. № 9(49). С. 1410-1420. - DOI [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-9\(49\)-1410-1420](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-9(49)-1410-1420)
<https://dspace.krok.edu.ua/handle/krok/8215>

Структура роботи Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (87 найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи – 115 сторінок, основний обсяг – 82 сторінки. Робота містить 12 таблиць, 1 додаток (на 22 сторінках).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

1.1. Сутність та структура професійних компетенцій вчителів початкових класів в сучасних умовах освіти

Трансформаційні процеси в освітній галузі України актуалізують проблему професійного розвитку педагогічних кадрів, особливо вчителів початкової ланки, які закладають основи для подальшого навчання та особистісного становлення учнів. Концептуальні засади реформування освіти, закладені в державних документах та програмі «Нова українська школа», визначають нові вимоги до професійної компетентності педагогів [57]. Аналіз наукової літератури свідчить про багатоаспектність та міждисциплінарність проблеми професійних компетенцій, що зумовлює необхідність її комплексного дослідження.

Поняття «професійна компетентність» увійшло до наукового обігу в останній третині ХХ століття і стало предметом численних досліджень. С.У. Гончаренко визначає професійну компетентність як складне утворення, що включає комплекс знань, умінь, навичок, особистісних якостей, які забезпечують варіативність, оптимальність та ефективність побудови навчально-виховного процесу [44]. О.В. Овчарук розглядає професійну компетентність педагога через призму європейського досвіду, акцентуючи увагу на ключових компетенціях, необхідних для ефективної професійної діяльності [61].

Сучасні дослідники акцентують увагу на динамічному характері професійної компетентності. Н.М. Бібік наголошує, що компетентність не зводиться до суми знань і вмінь, а передбачає здатність мобілізувати наявні ресурси для вирішення конкретних професійних завдань у певному контексті [26]. О.Є. Антонова та О.А. Дубасенюк підкреслюють важливість ціннісно-

сміслового компонента професійної компетентності, який визначає спрямованість педагогічної діяльності та її гуманістичний характер [4].

Специфіка професійної діяльності вчителя початкових класів накладає особливий відбиток на структуру його професійних компетенцій. В.Є. Берека та А.В. Галас зазначають, що вчитель початкової школи має бути готовим до реалізації поліфункціональної діяльності: навчальної, виховної, розвивальної, діагностичної, корекційної [23]. Багатопредметність викладання вимагає від педагога широкої ерудиції та здатності інтегрувати знання з різних галузей. Вікові особливості молодших школярів зумовлюють необхідність володіння специфічними методиками навчання, заснованими на ігрових технологіях, наочності, емоційності подачі матеріалу.

Аналіз наукових джерел дозволяє виокремити кілька підходів до визначення структури професійних компетенцій учителя початкових класів. Функціональний підхід акцентує увагу на основних функціях педагогічної діяльності. Т.А. Борова виділяє такі компоненти професійної компетентності: гностичний (система знань), діяльнісний (система вмінь та навичок), особистісний (професійно значущі якості), творчий (досвід творчої діяльності) [29].

Компетентнісний підхід передбачає виокремлення ключових, базових та спеціальних компетенцій. До ключових компетенцій відносять загальнокультурну, громадянську, інформаційно-комунікаційну, соціальну компетенції. Базові професійні компетенції включають психолого-педагогічну, методичну, предметну компетенції. Спеціальні компетенції визначаються специфікою роботи з молодшими школярами: здатність організовувати ігрову діяльність, формувати навчальну мотивацію, здійснювати педагогічну підтримку [55].

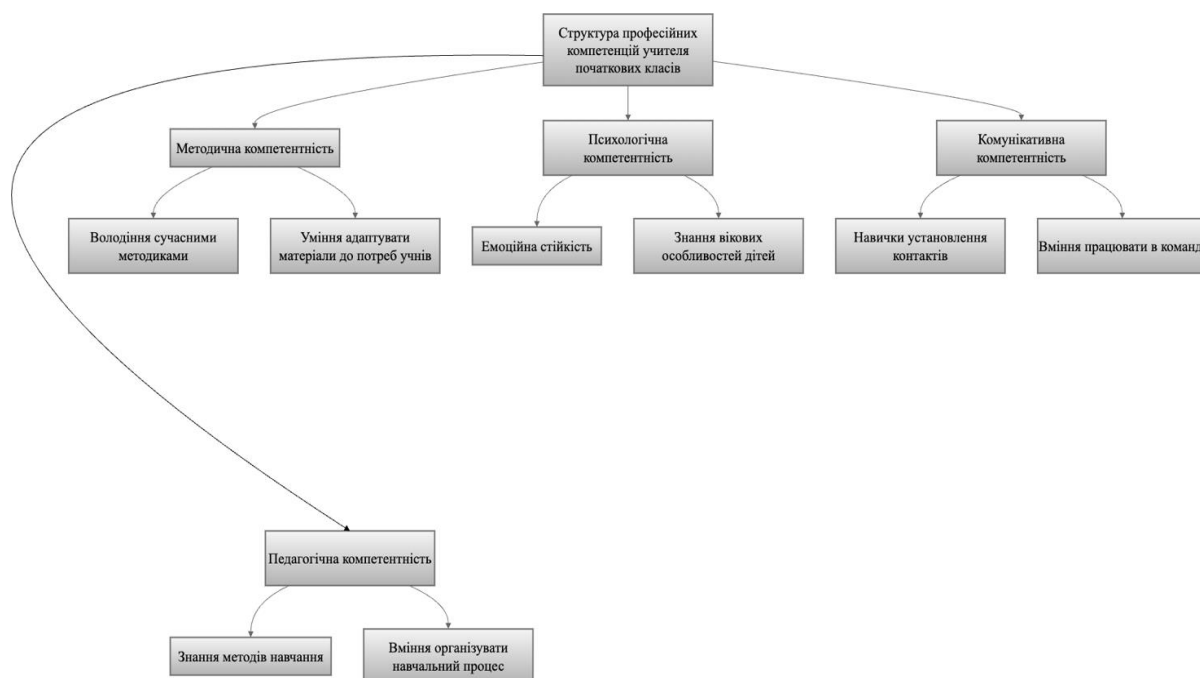

Рисунок 1.1 – Структура професійних компетенцій учителя початкових класів

Інтегративний підхід розглядає професійну компетентність як цілісне утворення, що не зводиться до суми окремих компонентів. В.В. Вітюк пропонує модель професійної компетентності, яка включає мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний компоненти, що перебувають у діалектичній єдності [34]. Мотиваційно-ціннісний компонент визначає спрямованість особистості педагога, його професійні установки та ціннісні орієнтації. Когнітивний компонент охоплює систему професійних знань: психолого-педагогічних, предметних, методичних. Операційно-діяльнісний компонент представлений системою професійних умінь та навичок. Рефлексивно-оцінний компонент забезпечує здатність до самоаналізу та саморозвитку.

Сучасні умови професійної діяльності вчителя початкових класів характеризуються низкою особливостей, що впливають на структуру професійних компетенцій. Цифровізація освіти вимагає від педагога високого рівня цифрової компетентності, здатності використовувати інформаційно-

комунікаційні технології для організації навчального процесу [40]. Інклюзивна освіта актуалізує потребу в спеціальних компетенціях роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Концепція «Нова українська школа» передбачає перехід від знаннєвої до компетентнісної парадигми, що вимагає від учителя володіння технологіями формування ключових компетентностей учнів [56].

Аналізуючи сучасні тенденції розвитку початкової освіти, можна виокремити такі групи професійних компетенцій учителя початкових класів:

- предметно-методичні компетенції передбачають глибоке володіння змістом навчальних предметів початкової школи та методиками їх викладання. Особливістю початкової освіти є інтегрований характер навчання, що вимагає від учителя здатності встановлювати міжпредметні зв'язки, організовувати тематичні дні та тижні. Важливою складовою є володіння технологіями формування базових навичок читання, письма, лічби з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини [62].
- психолого-педагогічні компетенції включають знання вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, закономірностей їхнього психічного розвитку. Учитель має володіти технологіями створення розвивального освітнього середовища, формування позитивного психологічного клімату в класі. Особливого значення набуває здатність розпізнавати труднощі в навчанні та розвитку дитини, надавати психолого-педагогічну підтримку [7].
- організаційно-управлінські компетенції передбачають уміння планувати освітній процес, управляти класним колективом, організовувати різні види діяльності учнів. Сучасний учитель має володіти технологіями проєктного менеджменту, вміти організовувати командну роботу, залучати батьків до освітнього процесу [30].
- Комунікативні компетенції охоплюють здатність ефективно спілкуватися з учнями, батьками, колегами. Важливими є вміння активного слухання, емпатії, конструктивного вирішення конфліктів. Учитель початкових

класів має володіти технологіями педагогічної риторики, вміти адаптувати своє мовлення до вікових особливостей дітей [6].

— дослідницько-інноваційні компетенції передбачають готовність до постійного професійного розвитку, здатність аналізувати власну діяльність, проводити педагогічні дослідження. Сучасний учитель має бути готовим до впровадження інновацій, експериментування з новими методиками та технологіями [35].

Цифрові компетенції включають володіння сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, здатність використовувати цифрові ресурси для організації навчання. Важливими є вміння працювати з освітніми платформами, створювати мультимедійні презентації, організовувати дистанційне навчання [8].

Аналіз структури професійних компетенцій дозволяє визначити їх інтегративний характер. Кожна компетенція включає когнітивний (знання), діяльнісний (уміння та навички) та особистісний (професійно важливі якості) компоненти. Формування професійних компетенцій відбувається в процесі професійної підготовки та подальшої педагогічної діяльності, що підкреслює важливість неперервної освіти.

Особливістю сучасного етапу розвитку освіти є динамічність змін, що вимагає від учителя готовності до постійного оновлення професійних компетенцій. Традиційна модель «освіта на все життя» змінюється парадигмою «освіта впродовж життя». Професійний розвиток учителя стає неперервним процесом, що включає формальну, неформальну та інформальну освіту [67].

Важливим аспектом розвитку професійних компетенцій є їх контекстуальність. Ефективність педагогічної діяльності залежить не лише від наявності певних знань та вмінь, а й від здатності адаптувати їх до конкретних умов. Кожна школа, кожен клас мають свої особливості, що вимагає від учителя гнучкості та варіативності в застосуванні професійних компетенцій.

Міжнародні дослідження виявляють тенденцію до стандартизації професійних компетенцій учителів. Розробка професійних стандартів спрямована на забезпечення якості освіти, створення єдиних вимог до педагогічної діяльності. Водночас важливо зберегти баланс між стандартизацією та збереженням простору для творчості та індивідуальності вчителя [73].

Аналіз вітчизняного досвіду свідчить про активну роботу з розробки професійного стандарту вчителя початкових класів. Проект стандарту визначає трудові функції, професійні компетентності, кваліфікаційні вимоги до педагога. Впровадження професійного стандарту має сприяти підвищенню якості педагогічної освіти та професійного розвитку учителів [59].

1.2. Нормативно-правове забезпечення професійного розвитку вчителів початкової школи

Нормативно-правова база професійного розвитку педагогічних працівників в Україні формується на основі конституційних положень про право на освіту та працю, міжнародних зобов'язань держави у сфері освіти, національного законодавства. Систематизація нормативно-правових актів дозволяє виокремити кілька рівнів регулювання: міжнародний, загальнодержавний, галузевий та локальний.

Міжнародний рівень представлений документами ЮНЕСКО, Ради Європи, Європейського Союзу, які визначають загальні принципи та стандарти педагогічної освіти. Рекомендації стосовно ключових компетентностей для навчання впродовж життя, прийняті Європейським Парламентом та Радою Європи, закріплюють право педагогів на професійний розвиток та підвищення кваліфікації. Документи підкреслюють важливість створення умов для неперервного професійного вдосконалення вчителів [79].

Європейські стандарти визначають вісім ключових компетентностей, необхідних для особистої реалізації, активного громадянства, соціальної інтеграції та працевлаштування. Серед них особливе місце займають

компетентності, безпосередньо пов'язані з професійною діяльністю вчителя: спілкування рідною мовою, спілкування іноземними мовами, математична компетентність та базові компетентності в науці і технологіях, цифрова компетентність, уміння вчитися, соціальні та громадянські компетентності, почуття ініціативності та підприємливості, культурна обізнаність та самовираження [70]. Загальнодержавний рівень нормативно-правового забезпечення представлений законами України, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), затверджена постановою Кабінету Міністрів України, визначає стратегічні напрями розвитку освіти, включаючи модернізацію системи підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів [66].

Постанова Кабінету Міністрів України «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання» визначила нові вимоги до професійної компетентності вчителів у контексті реформування загальної середньої освіти [64]. Документ встановлює необхідність оновлення змісту та форм підвищення кваліфікації педагогів відповідно до нових освітніх стандартів.

Державна програма «Вчитель», затверджена постановою Кабінету Міністрів України, спрямована на підвищення престижу педагогічної праці, забезпечення професійного розвитку вчителів, створення умов для творчої самореалізації педагогів [63]. Програма передбачає комплекс заходів з удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», затверджений наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, визначає перелік та опис загальних і професійних компетентностей учителя, кваліфікаційні вимоги [59]. Стандарт структурований за трудовими функціями: навчання

учнів предметів (інтегрованих курсів); партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу; участь в організації безпечного та здорового освітнього середовища; управління освітнім процесом; безперервний професійний розвиток.

Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» визначає ключові компетентності нового вчителя: професійно-педагогічна, соціально-громадянська, загальнокультурна, мовно-комунікативна, психологічно-фасилітативна, підприємницька, інформаційно-цифрова [57]. Концепція передбачає системну підготовку вчителів до впровадження освітньої реформи через оновлення програм підвищення кваліфікації, створення онлайн-платформ для професійного розвитку, організацію тренінгів та семінарів. Галузевий рівень нормативно-правового забезпечення представлений наказами Міністерства освіти і науки України. Державний стандарт вищої освіти визначає вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, включаючи перелік компетентностей та програмні результати навчання [49]. Стандарт орієнтований на формування інтегральної компетентності – здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в галузі початкової освіти.

Галузевий стандарт вищої освіти містить освітньо-кваліфікаційну характеристику бакалавра за спеціальністю «Початкове навчання», яка визначає професійні функції, типові задачі діяльності та уміння, якими має володіти випускник [39]. Документ є основою для розробки освітніх програм підготовки вчителів початкових класів у закладах вищої освіти. Локальний рівень представлений статутами закладів освіти, колективними договорами, положеннями про атестацію педагогічних працівників, планами підвищення кваліфікації. Заклади освіти мають право розробляти власні програми професійного розвитку педагогів з урахуванням специфіки освітнього процесу та потреб учасників.

Аналіз нормативно-правової бази дозволяє виявити основні тенденції в регулюванні професійного розвитку вчителів, представлені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Основні тенденції нормативно-правового регулювання професійного розвитку вчителів

Тенденція	Характеристика	Нормативне закріплення
Децентралізація	Розширення автономії педагогів у виборі форм та змісту підвищення кваліфікації	Концепція НУШ, професійні стандарти
Диверсифікація	Збільшення кількості суб'єктів надання освітніх послуг з підвищення кваліфікації	Постанови КМУ, накази МОН
Стандартизація	Розробка єдиних вимог до професійних компетентностей учителів	Професійний стандарт вчителя
Цифровізація	Впровадження онлайн-форм професійного розвитку	Концепція цифрової трансформації освіти
Інтернаціоналізація	Гармонізація з європейськими стандартами	Угода про асоціацію з ЄС

Важливою тенденцією є перехід від кваліфікаційного до компетентнісного підходу в оцінюванні професійної діяльності педагогів. Атестація педагогічних працівників поступово трансформується в напрямку оцінювання не лише формальних показників, а й реальних професійних компетентностей. Сертифікація вчителів передбачає незалежне оцінювання професійних компетентностей на добровільних засадах [60].

Нормативно-правове забезпечення професійного розвитку вчителів початкової школи має враховувати специфіку їхньої діяльності. Особливості нормативного регулювання пов'язані з багатопредметністю викладання, необхідністю володіння специфічними методиками роботи з молодшими школярами, важливістю психолого-педагогічної компетентності.

Фінансове забезпечення професійного розвитку педагогів регулюється бюджетним законодавством. Видатки на підвищення кваліфікації

педагогічних працівників закладаються в кошториси закладів освіти. Педагогічні працівники мають право на відшкодування витрат, пов'язаних з підвищенням кваліфікації. Водночас аналіз практики свідчить про недостатність фінансування програм професійного розвитку, що обмежує можливості педагогів щодо вибору форм та напрямів підвищення кваліфікації.

Міжнародна співпраця у сфері професійного розвитку педагогів регулюється двосторонніми та багатосторонніми угодами. Участь України в міжнародних освітніх програмах створює можливості для стажування педагогів за кордоном, участі в міжнародних конференціях та семінарах, обміну досвідом з колегами з інших країн. Цифрова трансформація освіти вносить корективи в нормативно-правове забезпечення. Розробляються нормативні документи щодо використання цифрових технологій в освітньому процесі, організації дистанційного навчання, забезпечення кібербезпеки. Особливої актуальності ці питання набули в умовах пандемії COVID-19 та військової агресії, коли дистанційне навчання стало необхідністю. Інклюзивна освіта вимагає спеціального нормативного регулювання. Нормативні документи встановлюють додаткові вимоги до компетентностей учителів, які працюють в інклюзивних класах. Передбачається обов'язкове підвищення кваліфікації з питань організації інклюзивного навчання, володіння методиками роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

1.3. Міжнародний досвід формування професійних компетенцій вчителів початкових класів

Вивчення міжнародного досвіду професійного розвитку вчителів початкових класів дозволяє виявити ефективні практики, адаптувати їх до національного контексту, уникнути типових помилок. Аналіз освітніх систем різних країн свідчить про варіативність підходів до формування професійних компетенцій педагогів, що зумовлено історичними, культурними, економічними факторами.

Європейський досвід характеризується прагненням до уніфікації стандартів педагогічної освіти в межах Болонського процесу. Країни Європейського Союзу розробили спільні рамки компетентностей для вчителів, які включають предметні знання, педагогічні вміння, здатність до рефлексії та професійного розвитку [70]. Особлива увага приділяється формуванню міжкультурної компетентності, здатності працювати в мультикультурному середовищі. Швейцарський досвід демонструє ефективність дуальної системи підготовки вчителів. Педагогічні університети прикладних наук поєднують теоретичну підготовку з практичною діяльністю в школах. Студенти проводять значну частину навчального часу в реальних класах під керівництвом досвідчених менторів. Система професійного розвитку базується на принципах автономії та відповідальності вчителя за власне професійне зростання [69].

Польський досвід характеризується системним підходом до професійного розвитку вчителів. Створена чітка система кар'єрного зростання з чотирма ступенями: вчитель-стажер, контрактний вчитель, призначений вчитель, дипломований вчитель. Кожен ступінь передбачає певні вимоги до компетентностей та обов'язкове підвищення кваліфікації. Особливістю є акцент на дослідницькій діяльності вчителів, заохочення до здобуття наукових ступенів.

Іспанська модель демонструє важливість регіональної специфіки в організації професійного розвитку вчителів. Автономні спільноти мають власні центри підготовки вчителів, які розробляють програми з урахуванням місцевих потреб. Особлива увага приділяється формуванню компетентностей для роботи в білінгвальному середовищі, використанню інноваційних педагогічних технологій [77].

Сучасний дискурс професійного розвитку педагогічних кадрів перебуває на перетині глобалізаційних тенденцій та локальних культурних особливостей, що створює складну матрицю взаємодій між універсальними педагогічними принципами та контекстуалізованими освітніми практиками.

Міжнародна порівняльна освіта як галузь наукового знання засвідчує, що професійний розвиток учителів не може бути концептуалізований поза культурними, соціально-економічними та політичними контекстами, в яких він здійснюється. Дослідження у рамках журналу «Teaching and Teacher Education» демонструють, що протягом останніх двадцяти років професія педагога зазнала значного впливу порівняльних міжнародних студій, що виявляється у формуванні нових теоретичних рамок розуміння ефективності професійного розвитку. Глобальні рамки професійних стандартів викладання ЮНЕСКО (2019), що включають три домени знань, практики та професійних відносин з відповідними десятима стандартами, формують систему концепцій, припущень, очікувань та переконань, які інформують загальні дослідження та сприяють міжнаціональному порівнянню. Ці рамки не просто надають інструментарій для аналізу, а створюють епістемологічну основу для розуміння того, як національні уявлення про те, що становить хороше викладання, формуються конкретними політичними та культурними контекстами.

Фундаментальна теоретична проблематика полягає у напруженні між стандартизованими підходами до професійного розвитку та необхідністю врахування місцевих особливостей освітніх систем. Дослідження показують, що вчителі з різних регіонів світу мають суттєво відмінні очікування щодо професійного розвитку, при цьому ірландські педагоги користуються децентралізованою системою, що надає їм автономію у виборі професійних активностей, тоді як їхні турецькі колеги функціонують у більш централізованій, керованій урядом системі. Це розходження підкреслює важливість розуміння професійного розвитку як екосистеми, що включає множинних стейкхолдерів та піддається впливу урядів та інших зовнішніх органів. Концептуальна рамка професійного розвитку має враховувати те, що називається «суперскладністю» — епоху невизначеності, небезпеки та невідомого й непізнаного майбутнього, що вимагає від професійного

розвитку переходу від простої передачі знань до формування адаптивних компетентностей та критичного мислення.

Ключовим теоретичним внеском у сучасне розуміння професійного розвитку є концепція «агентного професійного розвитку», що позиціонує вчителів як архітекторів та хранителів власного зростання, визнаючи досвід та переваги, які вони привносять у навчальні зусилля. Соціально-інтерактивний професійний розвиток розміщує вчителів у спільнотах практики, де вони обмінюються з подібно розташованими колегами з питань викладання, створюючи мережі взаємного навчання та підтримки. Ці теоретичні конструкти особливо важливі в контексті культурного розмаїття, оскільки дослідження стабільно показують, що вчителі по всій Європі відчують особисті та професійні дилеми з культурним розмаїттям, і студії постійно припускають, що професійний розвиток учителів потрібен з цього питання. Професійний розвиток для культурного розмаїття характеризується фрагментарним характером як щодо змісту культурного розмаїття, так і щодо форм навчання, що створює напруженість між поточним професійним розвитком та потребами й обставинами вчителів.

Латиноамериканський простір професійного розвитку педагогічних кадрів демонструє унікальну парадигму контекстуалізації, що корениться в глибокому розумінні соціокультурної гетерогенності регіону та його історичного досвіду соціальної нерівності. Регіональна стратегія підготовки вчителів, представлена ЮНЕСКО на 2025—2030 роки, окреслює конкретний план дій для зміцнення початкової підготовки та безперервного професійного розвитку з акцентом на справедливість, різноманітність та цифрові компетентності. Ця стратегія не просто декларує принципи, а формує комплексну систему підготовки, що враховує специфіку роботи в сільській місцевості, особливості взаємодії з представниками корінних народів та виклики подолання соціальної нерівності. Критичність ситуації підтверджується тим, що регіон потребує 3,2 мільйона вчителів, більшість з

яких необхідні для заміщення тих, хто залишає професію через надмірне навантаження, низькі зарплати та відсутність визнання.

Програми професійного розвитку в латиноамериканському контексті трансформуються з традиційних форм підвищення кваліфікації у складні адаптивні системи, що інтегрують соціальну психологію, антропологію та педагогічну інноватику для формування компетентностей подолання освітньої нерівності. Особливістю цього підходу стає досвід успішних політик професійного розвитку вчителів у Колумбії, Еквадорі та Уругваї, які демонструють важливість підтримки вчителів у класі, включення нових навчальних технологій та позитивної кореляції між залученістю сімей до освіти дітей та кращими показниками роботи вчителів. Програма «Todos Aprender» (PTA 2.0) у Колумбії представляє інноваційну модель підтримки через класні та робочі сесії для трансформації практик викладання 85 000 вчителів, що призвело до збільшення доступу та використання освітніх матеріалів учителями та студентами, а також часу, який вчителі витрачають на планування уроків та створення навчальних спільнот.

Дослідження в рамках спеціального випуску «Professional Development in Education» (2025) показують, що професійний розвиток у Латинській Америці та Карибському басейні рухається до створення мережевої системи навчання, яка працює через різні типи кордонів та використовує докази та дослідження для керівництва розвитком. Ця мережева система навчання не просто методична підтримка, а створення екосистеми професійного зростання, де традиційні ієрархічні моделі замінюються горизонтальними мережами колаборації та взаємного навчання. Ініціатива «Empowering Teachers Initiative» (ETI) — це 42-місячна програма досліджень для розвитку, що прагне покращити практики вчителів у країнах Глобального Півдня шляхом підвищення справедливості, якості та ефективності систем професійного розвитку вчителів. У багатошаровому контексті латиноамериканських освітніх систем, що включають численні компоненти та актори в рамках ширшої освітньої екосистеми, професійний розвиток спрямований на

подолання контекстуальних проблем практики, з якими стикаються різні групи вчителів.

Специфічні групи вчителів у Глобальному Півдні стикаються з множинними викликами, з обмеженими якісними можливостями професійного розвитку, які можуть не відповідати їхнім специфічним контекстам. Подолання цих викликів вимагає холістичного підходу до масштабування, що виходить за межі простих чисел і вирішує контекстуальні проблеми практики, з якими стикаються різні групи вчителів. ЕТІ прагне сприяти вирішенню професійних потреб усіх учителів та трансформації систем професійного розвитку, щоб вони були більш справедливими, ефективними та дієвими. Програма сприяє дослідно-політичним співпрацям принаймні в 10 країнах, використовуючи науково обґрунтовані рамки для покращення масштабних систем професійного розвитку. Метааналіз Ради головних державних шкільних офіцерів показав, що професійний розвиток учителів з математики призвів до помітних зростань у виконанні студентів, тоді як дослідження Інституту освітньої політики розглянуло 52 рандомізовані контрольовані випробування та дійшло висновку, що високоякісний професійний розвиток суттєво впливає на викладання.

Африканський досвід професійного розвитку педагогічних кадрів характеризується фундаментально іншою епістемологічною основою — пошуком автентичного балансу між традиційними та сучасними підходами до освіти, що не є простим компромісом, а представляє собою складний процес деколонізації педагогічного мислення та відновлення культурної ідентичності в освітніх практиках. Панафриканська конференція з педагогічної освіти (PASTED) 2025 року в Аддис-Абебі стала платформою для обговорення стратегій, інновацій та викликів у педагогічній освіті в Африці під девізом «Просування стратегій для підготовки вчителів, визнання та професійного розвитку». Ця конференція не лише відзначає вчителів, але й запускає Десятиліття прискореної дії для трансформації освіти та розвитку навичок в Африці (2025—2034), що інтегрує стратегічну реалізацію Континентальної

освітньої стратегії для Африки (CESA 26—35), Континентальної стратегії технічної та професійної освіти (CTVET-34) та Стратегії науки, технологій та інновацій для Африки (STISA-34).

Ці рамки надають пріоритет системним реформам, професіоналізму вчителів, фундаментальному навчанню, цифровим та зеленим навичкам і освіті, орієнтованій на науку, технології та інновації. Інтеграція африканських мов у навчальний процес стає не просто лінгвістичною стратегією, а потужним інструментом культурної автентифікації освітнього досвіду та деколонізації педагогічних практик. Збереження корінних мов має вирішальне значення, оскільки вони формують культурну ідентичність, передають усні історії, традиційні вірування та способи розуміння світу, при цьому багато африканських країн мають формальну освіту, що проводиться переважно колоніальними мовами, створюючи бар'єр для молодих учнів та призводячи до нижчих показників грамотності і зменшеного академічного успіху.

Програми професійного розвитку в африканському контексті включають не просто вивчення місцевих освітніх традицій, а глибоку реконцептуалізацію педагогічної практики через призму п'яти канонів або філософських принципів африканської традиційної освіти: підготовчості (*preparationism*), функціоналізму (*functionalism*), комуналізму (*communalism*), переніалізму (*perennialism*) та холістичності (*holisticism*). Ці канони забезпечують фундаментальну структуру, на якій будується африканська корінна освіта, формуючи народний спосіб мислення, віри, почуттів та дій. Позиція ЮНЕСКО щодо важливості освіти дітей рідною мовою, вперше висловлена у 1953 році, залишається актуальною понад 50 років тому, незважаючи на численні книги, статті, конвенції та рекомендації, більшість африканських країн продовжують використовувати колишню колоніальну мову як основну мову навчання та управління.

Експериментальне дослідження в Мозамбіку, проведене з 1596 учнями третього класу в 160 сільських державних початкових школах, показало, що відносно легкий, масштабований тренінг учителів раннього рівня грамотності,

включаючи надання педагогічних матеріалів, та тренінг учителів у поєднанні з громадськими таборами читання виявилися неефективними, що підкреслює необхідність більш глибокого та контекстуалізованого підходу до професійного розвитку. Ці результати демонструють важливість розроблення програм професійного розвитку, що враховують локальні контексти та культурні особливості, а не просто адаптують зовнішні моделі. Співпраця з міжнародними організаціями у сфері професійного розвитку педагогічних кадрів в Африці набуває особливого значення в контексті п'ятиступеневого плану трансформації освітніх систем Африки для оснащення поточного та майбутніх поколінь навичками XXI століття, підготовленого у співпраці з Глобальним партнерством з освіти, Африканським банком розвитку, Африканським союзом, Фондом Білла та Мелінди Гейтс, ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ.

Американський досвід професійного розвитку педагогічних кадрів демонструє принципово відмінну філософію — прагматизм інституційної гнучкості, що комбінує різноманітність підходів з акцентом на практичній підготовці та безперервній адаптації до потреб ринку освітніх послуг. Система альтернативної сертифікації являє собою кардинальне переосмислення традиційних шляхів входження у професію, дозволяючи фахівцям з інших галузей швидко перекваліфікуватися на вчителів через структуровані програми, що можуть бути завершені за період менше року. Згідно з дослідженнями Національного центру статистики освіти, приблизно 18% вчителів державних шкіл увійшли в професію через альтернативні шляхи сертифікації, що демонструє зростаючу легітимність та попит на ці програми. Ця система не просто заповнює кадрові прогалини, а створює нову категорію педагогічних працівників — професіоналів з галузевою експертизою, які приносять реальний досвід роботи та практичні знання безпосередньо в класи.

Програми на кшталт NYC Teaching Fellows, що святкує своє 25-річчя як одна з найбільших та найселективніших альтернативних програм підготовки вчителів у країні, та TEACH-NOW, яка обслуговує кандидатів у 165 країнах

світу через глобальну когортну модель, демонструють масштабованість американської моделі альтернативної сертифікації. Особливості цього підходу полягають у тому, що кандидати можуть працювати під час навчання, отримуючи зарплату та здобуваючи практичний досвід одночасно, що робить перехід у педагогічну професію економічно доступним та професійно привабливим. Університет Морленд підтримує поточних та майбутніх педагогів по всій країні, пропонуючи TEACH-NOW програму, яка може бути завершена всього за 9 місяців з можливістю додавання магістерського ступеня лише за 3 додаткові місяці при вартості навчання 7200 доларів.

Система професійного розвитку в США характеризується жорсткою регламентацією через обов'язкові кредитні години, які вчителі мають набрати для продовження ліцензії, створюючи екосистему безперервного навчання з чіткими кількісними індикаторами та ринковими механізмами конкуренції. Кожен штат встановлює власні вимоги, що варіюються від 90 годин професійного розвитку кожні п'ять років у Меріленді до 150 годин у Луїзіані, з додатковими спеціалізованими вимогами, такими як 15 годин навчання з питань справедливості у Вашингтоні або обов'язкові курси з читання у Флориді. Флорида вимагає від педагогів заробити шість семестрових годин кредиту коледжу, які повинні включати принаймні одну семестрову годину кредиту коледжу з навчання студентів з інвалідністю, при цьому всі кредити на оновлення повинні бути зароблені протягом періоду дієвості та до дати закінчення терміну дії поточного професійного сертифіката.

Ця диференційована система створює ринок професійного розвитку, де організації як WestEd, Teachers of Tomorrow, та Moreland University конкурують за надання якісних освітніх послуг, що відповідають специфічним потребам вчителів. Літні інститути для вчителів стали унікальним американським феноменом — інтенсивні, часто тижневі програми, де педагоги можуть поглибити знання з конкретних предметів або методик. Національний фонд гуманітарних наук організовує інститути тривалістю від одного до чотирьох тижнів, що об'єднують педагогів з усієї країни для

поглиблення розуміння значущих тем у гуманітарних науках. Бібліотека Конгресу США проводить безкоштовні триденні семінари з використання первинних джерел у навчанні K-12, моделюючи різноманітні практичні, дослідницькі навчальні стратегії для використання первинних джерел для залучення студентів, розвитку навичок критичного мислення, конструювання знань та запуску оригінальних досліджень.

Каліфорнійська асоціація вчителів організовує п'ятиденні інтенсиви з розвитку лідерських навичок в The Westin Bonaventure у центрі Лос-Анджелеса, пропонуючи десять різних інтенсивних тренінгів, призначених для розвитку навичок місцевого лідера та підготовки до успіху, включаючи практичні активності для відточування навичок, необхідних для вирішення викликів наступного року. WestEd проводить літні інститути професійного розвитку для педагогів, зосереджені на розвитку експертизи викладачів для залучення англійських та багатомовних учнів і всіх інших студентів у глибоке, генеративне навчання, включаючи курси з Reading Apprenticeship, Writing Apprenticeship, і спеціалізовані програми для дітей раннього віку. Ці програми не просто передають знання, а створюють професійні мережі та спільноти практики, що продовжують функціонувати довгі роки після завершення формального навчання, формуючи самопідтримувальну екосистему професійного зростання.

Сучасний дискурс професійного розвитку педагогічних кадрів перебуває на перетині глобалізаційних тенденцій та локальних культурних особливостей, що створює складну матрицю взаємодій між універсальними педагогічними принципами та контекстуалізованими освітніми практиками. Міжнародна порівняльна освіта як галузь наукового знання засвідчує, що професійний розвиток учителів не може бути концептуалізований поза культурними, соціально-економічними та політичними контекстами, в яких він здійснюється. Дослідження у рамках журналу «Teaching and Teacher Education» демонструють, що протягом останніх двадцяти років професія педагога зазнала значного впливу порівняльних міжнародних студій, що

виявляється у формуванні нових теоретичних рамок розуміння ефективності професійного розвитку. Глобальні рамки професійних стандартів викладання ЮНЕСКО (2019), що включають три домени знань, практики та професійних відносин з відповідними десятима стандартами, формують систему концепцій, припущень, очікувань та переконань, які інформують загальні дослідження та сприяють міжнаціональному порівнянню. Ці рамки не просто надають інструментарій для аналізу, а створюють епістемологічну основу для розуміння того, як національні уявлення про те, що становить хороше викладання, формуються конкретними політичними та культурними контекстами.

Фундаментальна теоретична проблематика полягає у напруженні між стандартизованими підходами до професійного розвитку та необхідністю врахування місцевих особливостей освітніх систем. Дослідження показують, що вчителі з різних регіонів світу мають суттєво відмінні очікування щодо професійного розвитку, при цьому ірландські педагоги користуються децентралізованою системою, що надає їм автономію у виборі професійних активностей, тоді як їхні турецькі колеги функціонують у більш централізованій, керованій урядом системі. Це розходження підкреслює важливість розуміння професійного розвитку як екосистеми, що включає множинних стейкхолдерів та піддається впливу урядів та інших зовнішніх органів. Концептуальна рамка професійного розвитку має враховувати те, що називається «суперскладністю» — епоху невизначеності, небезпеки та невідомого й непізнаного майбутнього, що вимагає від професійного розвитку переходу від простої передачі знань до формування адаптивних компетентностей та критичного мислення.

Ключовим теоретичним внеском у сучасне розуміння професійного розвитку є концепція «агентного професійного розвитку», що позиціонує вчителів як архітекторів та хранителів власного зростання, визнаючи досвід та переваги, які вони привносять у навчальні зусилля. Соціально-інтерактивний професійний розвиток розміщує вчителів у спільнотах практики, де вони

обмінюються з подібно розташованими колегами з питань викладання, створюючи мережі взаємного навчання та підтримки. Ці теоретичні конструкти особливо важливі в контексті культурного розмаїття, оскільки дослідження стабільно показують, що вчителі по всій Європі відчують особисті та професійні дилеми з культурним розмаїттям, і студії постійно припускають, що професійний розвиток учителів потрібен з цього питання. Професійний розвиток для культурного розмаїття характеризується фрагментарним характером як щодо змісту культурного розмаїття, так і щодо форм навчання, що створює напруженість між поточним професійним розвитком та потребами й обставинами вчителів.

Латиноамериканський простір професійного розвитку педагогічних кадрів демонструє унікальну парадигму контекстуалізації, що корениться в глибокому розумінні соціокультурної гетерогенності регіону та його історичного досвіду соціальної нерівності. Регіональна стратегія підготовки вчителів, представлена ЮНЕСКО на 2025—2030 роки, окреслює конкретний план дій для зміцнення початкової підготовки та безперервного професійного розвитку з акцентом на справедливість, різноманітність та цифрові компетентності. Ця стратегія не просто декларує принципи, а формує комплексну систему підготовки, що враховує специфіку роботи в сільській місцевості, особливості взаємодії з представниками корінних народів та виклики подолання соціальної нерівності. Критичність ситуації підтверджується тим, що регіон потребує 3,2 мільйона вчителів, більшість з яких необхідні для заміщення тих, хто залишає професію через надмірне навантаження, низькі зарплати та відсутність визнання.

Програми професійного розвитку в латиноамериканському контексті трансформуються з традиційних форм підвищення кваліфікації у складні адаптивні системи, що інтегрують соціальну психологію, антропологію та педагогічну інноватику для формування компетентностей подолання освітньої нерівності. Особливістю цього підходу стає досвід успішних політик професійного розвитку вчителів у Колумбії, Еквадорі та Уругваї, які

демонструють важливість підтримки вчителів у класі, включення нових навчальних технологій та позитивної кореляції між залученістю сімей до освіти дітей та кращими показниками роботи вчителів. Програма «Todos Aprender» (РТА 2.0) у Колумбії представляє інноваційну модель підтримки через класні та робочі сесії для трансформації практик викладання 85 000 вчителів, що призвело до збільшення доступу та використання освітніх матеріалів учителями та студентами, а також часу, який вчителі витрачають на планування уроків та створення навчальних спільнот.

Дослідження в рамках спеціального випуску «Professional Development in Education» (2025) показують, що професійний розвиток у Латинській Америці та Карибському басейні рухається до створення мережевої системи навчання, яка працює через різні типи кордонів та використовує докази та дослідження для керівництва розвитком. Ця мережева система навчання не просто методична підтримка, а створення екосистеми професійного зростання, де традиційні ієрархічні моделі замінюються горизонтальними мережами колаборації та взаємного навчання. Ініціатива «Empowering Teachers Initiative» (ETI) — це 42-місячна програма досліджень для розвитку, що прагне покращити практики вчителів у країнах Глобального Півдня шляхом підвищення справедливості, якості та ефективності систем професійного розвитку вчителів. У багат шаровому контексті латиноамериканських освітніх систем, що включають численні компоненти та актори в рамках ширшої освітньої екосистеми, професійний розвиток спрямований на подолання контекстуальних проблем практики, з якими стикаються різні групи вчителів.

Специфічні групи вчителів у Глобальному Півдні стикаються з множинними викликами, з обмеженими якісними можливостями професійного розвитку, які можуть не відповідати їхнім специфічним контекстам. Подолання цих викликів вимагає холістичного підходу до масштабування, що виходить за межі простих чисел і вирішує контекстуальні проблеми практики, з якими стикаються різні групи вчителів. ETI прагне

сприяти вирішенню професійних потреб усіх учителів та трансформації систем професійного розвитку, щоб вони були більш справедливими, ефективними та дієвими. Програма сприяє дослідно-політичним співпрацям принаймні в 10 країнах, використовуючи науково обґрунтовані рамки для покращення масштабних систем професійного розвитку. Метааналіз Ради головних державних шкільних офіцерів показав, що професійний розвиток учителів з математики призвів до помітних зростань у виконанні студентів, тоді як дослідження Інституту освітньої політики розглянуло 52 рандомізовані контрольовані випробування та дійшло висновку, що високоякісний професійний розвиток суттєво впливає на викладання.

Африканський досвід професійного розвитку педагогічних кадрів характеризується фундаментально іншою епістемологічною основою — пошуком автентичного балансу між традиційними та сучасними підходами до освіти, що не є простим компромісом, а представляє собою складний процес деколонізації педагогічного мислення та відновлення культурної ідентичності в освітніх практиках. Панафриканська конференція з педагогічної освіти (PACTED) 2025 року в Аддис-Абебі стала платформою для обговорення стратегій, інновацій та викликів у педагогічній освіті в Африці під девізом «Просування стратегій для підготовки вчителів, визнання та професійного розвитку». Ця конференція не лише відзначає вчителів, але й запускає Десятиліття прискореної дії для трансформації освіти та розвитку навичок в Африці (2025—2034), що інтегрує стратегічну реалізацію Континентальної освітньої стратегії для Африки (CESA 26—35), Континентальної стратегії технічної та професійної освіти (CTVET-34) та Стратегії науки, технологій та інновацій для Африки (STISA-34).

Ці рамки надають пріоритет системним реформам, професіоналізму вчителів, фундаментальному навчанню, цифровим та зеленим навичкам і освіті, орієнтованій на науку, технології та інновації. Інтеграція африканських мов у навчальний процес стає не просто лінгвістичною стратегією, а потужним інструментом культурної автентифікації освітнього досвіду та деколонізації

педагогічних практик. Збереження корінних мов має вирішальне значення, оскільки вони формують культурну ідентичність, передають усні історії, традиційні вірування та способи розуміння світу, при цьому багато африканських країн мають формальну освіту, що проводиться переважно колоніальними мовами, створюючи бар'єр для молодих учнів та призводячи до нижчих показників грамотності і зменшеного академічного успіху.

Програми професійного розвитку в африканському контексті включають не просто вивчення місцевих освітніх традицій, а глибоку реконцептуалізацію педагогічної практики через призму п'яти канонів або філософських принципів африканської традиційної освіти: підготовчості (preparationism), функціоналізму (functionalism), комуналізму (communalism), переніалізму (perennialism) та холістичності (holisticism). Ці канони забезпечують фундаментальну структуру, на якій будується африканська корінна освіта, формуючи народний спосіб мислення, віри, почуттів та дій. Позиція ЮНЕСКО щодо важливості освіти дітей рідною мовою, вперше висловлена у 1953 році, залишається актуальною понад 50 років тому, незважаючи на численні книги, статті, конвенції та рекомендації, більшість африканських країн продовжують використовувати колишню колоніальну мову як основну мову навчання та управління.

Експериментальне дослідження в Мозамбіку, проведене з 1596 учнями третього класу в 160 сільських державних початкових школах, показало, що відносно легкий, масштабований тренінг учителів раннього рівня грамотності, включаючи надання педагогічних матеріалів, та тренінг учителів у поєднанні з громадськими таборами читання виявилися неефективними, що підкреслює необхідність більш глибокого та контекстуалізованого підходу до професійного розвитку. Ці результати демонструють важливість розроблення програм професійного розвитку, що враховують локальні контексти та культурні особливості, а не просто адаптують зовнішні моделі. Співпраця з міжнародними організаціями у сфері професійного розвитку педагогічних кадрів в Африці набуває особливого значення в контексті п'ятиступеневого

плану трансформації освітніх систем Африки для оснащення поточного та майбутніх поколінь навичками XXI століття, підготовленого у співпраці з Глобальним партнерством з освіти, Африканським банком розвитку, Африканським союзом, Фондом Білла та Мелінди Гейтс, ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ.

Американський досвід професійного розвитку педагогічних кадрів демонструє принципово відмінну філософію — прагматизм інституційної гнучкості, що комбінує різноманітність підходів з акцентом на практичній підготовці та безперервній адаптації до потреб ринку освітніх послуг. Система альтернативної сертифікації являє собою кардинальне переосмислення традиційних шляхів входження у професію, дозволяючи фахівцям з інших галузей швидко перекваліфікуватися на вчителів через структуровані програми, що можуть бути завершені за період менше року. Згідно з дослідженнями Національного центру статистики освіти, приблизно 18% вчителів державних шкіл увійшли в професію через альтернативні шляхи сертифікації, що демонструє зростаючу легітимність та попит на ці програми. Ця система не просто заповнює кадрові прогалини, а створює нову категорію педагогічних працівників — професіоналів з галузевою експертизою, які приносять реальний досвід роботи та практичні знання безпосередньо в класи.

Програми на кшталт NYC Teaching Fellows, що святкує своє 25-річчя як одна з найбільших та найселективніших альтернативних програм підготовки вчителів у країні, та TEACH-NOW, яка обслуговує кандидатів у 165 країнах світу через глобальну когортну модель, демонструють масштабованість американської моделі альтернативної сертифікації. Особливості цього підходу полягають у тому, що кандидати можуть працювати під час навчання, отримуючи зарплату та здобуваючи практичний досвід одночасно, що робить перехід у педагогічну професію економічно доступним та професійно привабливим. Університет Морленд підтримує поточних та майбутніх педагогів по всій країні, пропонуючи TEACH-NOW програму, яка може бути

завершена всього за 9 місяців з можливістю додавання магістерського ступеня лише за 3 додаткові місяці при вартості навчання 7200 доларів.

Система професійного розвитку в США характеризується жорсткою регламентацією через обов'язкові кредитні години, які вчителі мають набрати для продовження ліцензії, створюючи екосистему безперервного навчання з чіткими кількісними індикаторами та ринковими механізмами конкуренції. Кожен штат встановлює власні вимоги, що варіюються від 90 годин професійного розвитку кожні п'ять років у Меріленді до 150 годин у Луїзіані, з додатковими спеціалізованими вимогами, такими як 15 годин навчання з питань справедливості у Вашингтоні або обов'язкові курси з читання у Флориді. Флорида вимагає від педагогів заробити шість семестрових годин кредиту коледжу, які повинні включати принаймні одну семестрову годину кредиту коледжу з навчання студентів з інвалідністю, при цьому всі кредити на оновлення повинні бути зароблені протягом періоду дієвості та до дати закінчення терміну дії поточного професійного сертифіката.

Ця диференційована система створює ринок професійного розвитку, де організації як WestEd, Teachers of Tomorrow, та Moreland University конкурують за надання якісних освітніх послуг, що відповідають специфічним потребам вчителів. Літні інститути для вчителів стали унікальним американським феноменом — інтенсивні, часто тижневі програми, де педагоги можуть поглибити знання з конкретних предметів або методик. Національний фонд гуманітарних наук організовує інститути тривалістю від одного до чотирьох тижнів, що об'єднують педагогів з усієї країни для поглиблення розуміння значущих тем у гуманітарних науках. Бібліотека Конгресу США проводить безкоштовні триденні семінари з використання первинних джерел у навчанні K-12, моделюючи різноманітні практичні, дослідницькі навчальні стратегії для використання первинних джерел для залучення студентів, розвитку навичок критичного мислення, конструювання знань та запуску оригінальних досліджень.

Каліфорнійська асоціація вчителів організовує п'ятиденні інтенсиви з розвитку лідерських навичок в The Westin Bonaventure у центрі Лос-Анджелеса, пропонуючи десять різних інтенсивних тренінгів, призначених для розвитку навичок місцевого лідера та підготовки до успіху, включаючи практичні активності для відточування навичок, необхідних для вирішення викликів наступного року. WestEd проводить літні інститути професійного розвитку для педагогів, зосереджені на розвитку експертизи викладачів для залучення англійських та багатомовних учнів і всіх інших студентів у глибоке, генеративне навчання, включаючи курси з Reading Apprenticeship, Writing Apprenticeship, і спеціалізовані програми для дітей раннього віку.

Таблиця 1.2

Порівняльний аналіз систем професійного розвитку вчителів у різних країнах

Країна	Ключові особливості	Інноваційні практики	Результати
Фінляндія	Магістерська підготовка, висока автономія	Дослідницька орієнтація освіти	Високі результати PISA
Сінгапур	Системний підхід, три кар'єрні траєкторії	Професійні навчальні спільноти	Лідерство в міжнародних рейтингах
Канада	Децентралізація, програми індукції	Менторство, культурна компетентність	Високий рівень інклюзії
Японія	Колективний професійний розвиток	Lesson study	Ефективна командна робота
Естонія	Успішні освітні реформи	Програма "Молодь у школу"	Швидке покращення результатів

Австралійський досвід характеризується розробкою детальних професійних стандартів для вчителів. Національні професійні стандарти визначають чіткі очікування щодо знань, практики та професійної взаємодії вчителів на різних етапах кар'єри. Інноваційною практикою є програми, що

залучають представників корінних народів до викладання, забезпечуючи культурну відповідність освіти [4].

Новозеландський досвід демонструє важливість партнерства між школами та університетами в професійному розвитку вчителів. Модель «школи-лабораторії» передбачає тісну співпрацю між закладами освіти для проведення досліджень, апробації інновацій, обміну досвідом. Учителі активно залучаються до дослідницької діяльності, що сприяє розвитку рефлексивної практики.

Особливістю латиноамериканського підходу стає досвід успішних політик професійного розвитку вчителів у Колумбії, Еквадорі та Уругваї, які демонструють важливість підтримки вчителів у класі, включення нових навчальних технологій та позитивної кореляції між залученістю сімей до освіти дітей та кращими показниками роботи вчителів. Програма «Todos Aprender» (PTA 2.0) у Колумбії представляє інноваційну модель підтримки через класні та робочі сесії для трансформації практик викладання 85 000 вчителів, що призвело до збільшення доступу та використання освітніх матеріалів учителями та студентами, а також часу, який вчителі витрачають на планування уроків та створення навчальних спільнот. Дослідження в рамках спеціального випуску "Professional Development in Education" (2025) показують, що професійний розвиток у Латинській Америці та Карибському басейні рухається до створення мережевої системи навчання, яка працює через різні типи кордонів та використовує докази та дослідження для керівництва розвитком. Це не просто методична підтримка, а створення екосистеми професійного зростання, де традиційні ієрархічні моделі замінюються горизонтальними мережами колаборації та взаємного навчання.

Африканський досвід професійного розвитку педагогічних кадрів характеризується фундаментально іншою епістемологічною основою — пошуком автентичного балансу між традиційними та сучасними підходами до освіти, що не є простим компромісом, а представляє собою складний процес деколонізації педагогічного мислення. Панафриканська конференція з

педагогічної освіти (PACTED) 2025 року в Аддис-Абебі стала платформою для обговорення стратегій, інновацій та викликів у педагогічній освіті в Африці під девізом "Просування стратегій для підготовки вчителів, визнання та професійного розвитку". Ця конференція не лише відзначає вчителів, але й запускає Десятиліття прискореної дії для трансформації освіти та розвитку навичок в Африці (2025—2034), що інтегрує стратегічну реалізацію Континентальної освітньої стратегії для Африки (CESA 26—35), Континентальної стратегії технічної та професійної освіти (CTVET-34) та Стратегії науки, технологій та інновацій для Африки (STISA-34). Ці рамки надають пріоритет системним реформам, професіоналізму вчителів, фундаментальному навчанню, цифровим та зеленим навичкам і освіті, орієнтованій на науку, технології та інновації.

Інтеграція африканських мов у навчальний процес стає не просто лінгвістичною стратегією, а потужним інструментом культурної автентифікації освітнього досвіду. Збереження корінних мов має вирішальне значення, оскільки вони формують культурну ідентичність, передають усні історії, традиційні вірування та способи розуміння світу, при цьому багато африканських країн мають формальну освіту, що проводиться переважно колоніальними мовами, створюючи бар'єр для молодих учнів та призводячи до нижчих показників грамотності. Програми професійного розвитку в цьому контексті включають не просто вивчення місцевих освітніх традицій, а глибоку реконцептуалізацію педагогічної практики через призму п'яти канонів або філософських принципів африканської традиційної освіти: підготовчості, функціоналізму, комуналізму, переніалізму та холістичності. Позиція ЮНЕСКО щодо важливості освіти дітей рідною мовою, вперше висловлена у 1953 році, залишається актуальною понад 50 років тому, незважаючи на численні книги, статті, конвенції та рекомендації, більшість африканських країн продовжують використовувати колишню колоніальну мову як основну мову навчання та управління.

Співпраця з міжнародними організаціями у сфері професійного розвитку педагогічних кадрів в Африці набуває особливого значення в контексті п'ятиступеневого плану трансформації освітніх систем Африки для оснащення поточного та майбутніх поколінь навичками XXI століття, підготовленого у співпраці з Глобальним партнерством з освіти, Африканським банком розвитку, Африканським союзом, Фондом Білла та Мелінди Гейтс, ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ. Африканський союз та Світовий банк зміцнюють свою співпрацю, щоб поставити освіту в центр трансформації Африки шляхом інвестування в поточне та наступне покоління, включаючи інвестиції в підготовку вчителів та програми стимулювання для залучення та утримання кваліфікованих і мотивованих вчителів. Водночас, експериментальне дослідження в Мозамбіку показало, що відносно легке, масштабоване навчання вчителів раннього рівня грамотності та навчання вчителів у поєднанні з громадськими таборами читання виявилися неефективними, що підкреслює необхідність більш глибокого та контекстуалізованого підходу до професійного розвитку.

Трансформаційний потенціал обох регіональних досвідів полягає не в механічному запозиченні практик, а в розумінні глибинних принципів контекстуалізації професійного розвитку. Ініціатива «Empowering Teachers Initiative» (ETI) — це 42-місячна програма досліджень для розвитку, що прагне покращити практики вчителів у країнах Глобального Півдня шляхом підвищення справедливості, якості та ефективності систем професійного розвитку вчителів. Латиноамериканський досвід демонструє важливість інституційної підтримки та системного підходу до подолання соціальної нерівності, тоді як африканський — необхідність збереження культурної автентичності та інтеграції традиційних знань у сучасні освітні практики. Обидва підходи об'єднують розуміння того, що професійний розвиток учителів не може бути відірваним від соціокультурного контексту та має враховувати специфічні виклики і можливості кожного локального середовища, формуючи

нову парадигму глобально інформованого, але локально укоріненого педагогічного професіоналізму.

Аналіз міжнародного досвіду дозволяє виокремити ключові тенденції у формуванні професійних компетенцій учителів початкових класів:

- 1) підвищення вимог до базової підготовки – перехід на магістерський рівень підготовки вчителів початкової школи в багатьох розвинених країнах.
- 2) системна підтримка вчителів-початківців через програми індукції, менторство, зменшене навантаження в перші роки роботи.
- 3) розвиток професійних навчальних спільнот як ефективної форми колективного професійного розвитку.
- 4) використання технологій спільного планування та аналізу уроків для покращення практики викладання.
- 5) індивідуалізація траєкторій професійного розвитку з урахуванням потреб та інтересів учителів.
- 6) інтеграція дослідницької діяльності в професійний розвиток педагогів.
- 7) розробка альтернативних шляхів входження в професію для талановитих випускників непедагогічних спеціальностей.
- 8) використання цифрових технологій для організації гнучких форм професійного розвитку.
- 9) акцент на розвитку метакомпетенцій, необхідних для роботи в умовах невизначеності та змін.
- 10) зв'язок професійного розвитку з кар'єрним зростанням та системою винагород.

Важливим висновком з аналізу міжнародного досвіду є необхідність системного підходу до професійного розвитку вчителів. Окремі інновації не дають стійкого ефекту без створення сприятливого середовища: високого статусу професії, адекватної оплати праці, професійної автономії, культури співпраці [6].

Отже, для української системи освіти особливо цінним є досвід країн, які успішно провели освітні реформи в постсоціалістичний період. Естонія, Польща, Чехія демонструють можливість швидкої модернізації системи підготовки та професійного розвитку вчителів за умови політичної волі та системного підходу.

Висновки до розділу 1

Теоретичний аналіз проблеми розвитку професійних компетенцій учителів початкових класів дозволяє зробити такі висновки:

1. Професійні компетенції вчителя початкових класів являють собою інтегративне утворення, що включає предметно-методичні, психолого-педагогічні, організаційно-управлінські, комунікативні, дослідницько-інноваційні та цифрові компетенції. Кожна компетенція має когнітивний, діяльнісний та особистісний компоненти, що перебувають у діалектичній єдності. Специфіка професійної діяльності вчителя початкових класів визначає особливі вимоги до професійних компетенцій, пов'язані з багатопредметністю викладання, віковими особливостями молодших школярів, необхідністю створення розвивального середовища.

2. Нормативно-правове забезпечення професійного розвитку вчителів в Україні формується на засадах автономії, неперервності, варіативності. Аналіз нормативної бази виявив основні тенденції: децентралізація управління, диверсифікація суб'єктів надання освітніх послуг, стандартизація вимог до професійних компетенцій, цифровізація форм професійного розвитку, гармонізація з європейськими стандартами. Водночас існують проблеми недостатнього фінансування, необхідності вдосконалення механізмів мотивації педагогів до професійного розвитку.

3. Міжнародний досвід демонструє ефективність системного підходу до формування професійних компетенцій учителів. Провідні освітні системи світу характеризуються високими вимогами до базової підготовки вчителів, системною підтримкою початківців, розвитком професійних

спільнот, індивідуалізацією траєкторій розвитку, інтеграцією дослідницької діяльності. Для адаптації в українському контексті перспективними є технології lesson study, програми індукції, альтернативні шляхи входження в професію, використання цифрових платформ для професійного розвитку.

4. Аналіз теоретичних джерел та практичного досвіду свідчить про необхідність розробки цілісної системи технологій розвитку професійних компетенцій учителів початкових класів, яка б враховувала сучасні виклики освіти, національну специфіку, кращі міжнародні практики. Така система має базуватися на принципах неперервності, контекстуальності, рефлексивності, колективності професійного розвитку, забезпечувати баланс між стандартизацією та збереженням простору для творчості вчителя.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

2.1. Характеристика етапів та методів педагогічного дослідження

Дослідження розвитку професійних компетенцій учителів початкових класів потребує чіткої методологічної основи, яка забезпечує науковість, об'єктивність та валідність отриманих результатів. Методологія дослідження базується на системному, компетентнісному, особистісно-діяльнісному та андрагогічному підходах, що дозволяє комплексно вивчити досліджуваний феномен. Системний підхід розглядає професійні компетенції вчителя як цілісну систему взаємопов'язаних компонентів, що функціонує в певному середовищі. Застосування системного підходу дозволяє виявити структурні елементи професійних компетенцій, зв'язки між ними, фактори впливу на їх розвиток. Професійний розвиток учителя розглядається як відкрита динамічна система, що постійно взаємодіє з освітнім середовищем. Компетентнісний підхід визначає спрямованість дослідження на вивчення не окремих знань, умінь та навичок, а інтегрованої здатності вчителя ефективно вирішувати професійні завдання. Підхід акцентує увагу на практичній складовій професійної діяльності, контекстуальності застосування компетенцій. Важливим аспектом є орієнтація на результати професійної діяльності, а не лише на процес навчання.

Психодіагностичний інструментарій дослідження професійних компетенцій учителів початкових класів сформовано на основі валідованих міжнародних методик, адаптованих до української освітньої практики. Оцінювання технологічно-педагогічної компетентності здійснювалося за допомогою опитувальника TRACK (Technological Pedagogical Content Knowledge), розробленого D. Schmidt, E. Baran, A. Thompson, P. Mishra, M. Koehler та T. Shin (2009), який містить 47 тверджень для діагностики семи доменів знань, пов'язаних з інтеграцією технологій у освітній процес.

Діагностика професійного вигорання проводилася за допомогою опитувальника MBI (Maslach Burnout Inventory), створеного С. Maslach та S. Jackson, що дозволяє виявити три компоненти вигорання: емоційне виснаження, деперсоналізацію та редукцію особистих досягнень через 22 пункти оцінювання. Мотиваційний компонент професійної діяльності вимірювався методикою діагностики мотивації до успіху Т. Elhersa, яка через 41 запитання визначає рівень прагнення до досягнень у професійній сфері. Комунікативні навички досліджувалися за методикою L. Michelson, адаптованою Ю. Гільбухом, для оцінювання вміння встановлювати педагогічний контакт, аргументувати позицію та конструктивно вирішувати конфлікти. Профільну діагностику особистісних якостей забезпечував 16-факторний особистісний опитувальник R. Cattell, що через 187 тверджень визначає шістнадцять первинних факторів особистості, релевантних для педагогічної діяльності. Професійну спрямованість особистості визначали за типологією J. Holland, яка виокремлює шість типів особистості (реалістичний, дослідницький, артистичний, соціальний, підприємницький, конвенційний) та їх відповідність педагогічній професії. Діагностику рівня міжособистісних відносин здійснювали за методикою Т. Leary, що містить 128 тверджень для визначення восьми типів ставлення до оточуючих та стилю педагогічної взаємодії.

Особистісно-діяльнісний підхід передбачає вивчення професійних компетенцій у нерозривній єдності з особистістю вчителя та його професійною діяльністю. Професійний розвиток розглядається як процес особистісного зростання в контексті педагогічної діяльності. Підхід враховує індивідуальні особливості, мотивацію, ціннісні орієнтації вчителів.

Андрагогічний підхід визначає специфіку навчання дорослих, якими є вчителі в системі післядипломної освіти. Основними принципами андрагогіки є: самостійність, опора на життєвий досвід, практична спрямованість, усвідомленість навчання. Врахування андрагогічних принципів дозволяє підвищити ефективність технологій професійного розвитку.

Таблиця 2.1

Етапи проведення педагогічного дослідження

Етап дослідження	Термін	Завдання	Методи	Очікувані результати
I. Теоретико-пошуковий	Січень - квітень 2025	Аналіз наукової літератури Вивчення нормативної бази Розробка концепції дослідження	Теоретичний аналіз Систематизація Узагальнення Моделювання	Теоретична модель розвитку професійних компетенцій Понятійний апарат дослідження Гіпотеза дослідження
II. Дослідно-експериментальний	Травень - липень 2025	Діагностика початкового рівня Впровадження технологій Моніторинг змін	Експеримент Анкетування Тестування Спостереження	Емпіричні дані про рівні компетенцій Результати впровадження Динаміка розвитку
III. Узагальнювальний	Серпень 2025	Аналіз результатів Перевірка гіпотези Формулювання висновків	Статистична обробка Порівняння Інтерпретація	Підтвердження ефективності Методичні рекомендації Висновки

Дослідження проводилося протягом 2025 року в три взаємопов'язані етапи. Кожен етап мав конкретні завдання, методи реалізації та очікувані результати.

Теоретико-пошуковий етап передбачав комплексне вивчення наукової літератури з проблеми дослідження. Аналіз охоплював філософські, психологічні, педагогічні джерела, нормативно-правові документи, дисертаційні дослідження. Використовувався метод контент-аналізу для виявлення ключових понять, підходів, тенденцій у дослідженні професійних компетенцій. Систематизація наукових джерел дозволила визначити теоретичні основи дослідження, уточнити понятійний апарат.

Важливим результатом теоретико-пошукового етапу стала розробка теоретичної моделі розвитку професійних компетенцій учителів початкових класів, представлена на рисунку 2.1.

Модель включає чотири взаємопов'язані блоки:

- цільовий блок визначає мету та завдання професійного розвитку відповідно до сучасних вимог;
- змістовий блок розкриває структуру професійних компетенцій через шість основних компонентів;
- технологічний блок представляє систему методів, форм, засобів розвитку компетенцій;
- результативний блок містить критерії, показники та рівні оцінювання результатів.

Дослідно-експериментальний етап включав констатувальний та формувальний експерименти. Констатувальний експеримент спрямовувався на діагностику початкового рівня сформованості професійних компетенцій учителів початкових класів. Формувальний експеримент передбачав упровадження розроблених технологій професійного розвитку та перевірку їх ефективності.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що ефективність розвитку професійних компетенцій вчителів початкових класів суттєво підвищиться за умов: теоретичного обґрунтування та впровадження інноваційних технологій професійного розвитку з урахуванням сучасних освітніх тенденцій; розробки та реалізації діагностичного інструментарію для моніторингу рівня професійних компетенцій; створення індивідуальних траєкторій професійного розвитку на основі виявлених потреб та можливостей педагогів; забезпечення систематичного науково-методичного супроводу процесу професійного зростання вчителів початкових класів.

Експериментальна база дослідження формувалася з урахуванням принципів репрезентативності та добровільності. До експерименту було залучено 56 учителів початкових класів з трьох закладів освіти Київської області. Вибірка включала вчителів з різним стажем роботи, кваліфікаційними категоріями, віком.

Таблиця 2.2

Характеристика учасників експериментального дослідження

Показник	Експериментальна група (n=28)	Контрольна група (n=28)	Всього (n=56)
Стаж роботи:			
до 5 років	6 (21,4%)	6 (21,4%)	12 (21,4%)
5-10 років	9 (32,1%)	9 (32,1%)	18 (32,1%)
10-20 років	8 (28,6%)	8 (28,6%)	16 (28,6%)
понад 20 років	5 (17,9%)	5 (17,9%)	10 (17,9%)
Кваліфікаційна категорія:			
спеціаліст	4 (14,3%)	4 (14,3%)	8 (14,3%)
спеціаліст II категорії	7 (25,0%)	7 (25,0%)	14 (25,0%)
спеціаліст I категорії	10 (35,7%)	10 (35,7%)	20 (35,7%)
спеціаліст вищої категорії	7 (25,0%)	7 (25,0%)	14 (25,0%)
Вік:			
до 30 років	5 (17,9%)	5 (17,9%)	10 (17,9%)
31-40 років	10 (35,7%)	10 (35,7%)	20 (35,7%)
41-50 років	9 (32,1%)	9 (32,1%)	18 (32,1%)
понад 50 років	4 (14,3%)	4 (14,3%)	8 (14,3%)

Учасники були розподілені на дві групи: експериментальну та контрольну. Розподіл здійснювався з урахуванням забезпечення однорідності груп за основними характеристиками. Статистична перевірка за критерієм χ^2 підтвердила відсутність значущих відмінностей між групами на початку експерименту ($\chi^2 = 0,142$, $p > 0,05$).

Методи емпіричного дослідження обиралися з урахуванням специфіки досліджуваного об'єкта та завдань дослідження:

Анкетування використовувалося для вивчення мотивації професійного розвитку, самооцінки рівня професійних компетенцій, виявлення освітніх

потреб учителів. Розроблена анкета містила 45 питань різного типу: закриті (28), відкриті (7), напівзакриті (10), шкали оцінювання. Структура анкети включала блоки: демографічні дані, мотивація професійного розвитку, самооцінка компетенцій, освітні потреби, готовність до інновацій.

Валідність тестів перевірялася методом експертних оцінок. Надійність визначалася через коефіцієнт альфа Кронбаха ($\alpha = 0,87$).

Спостереження за професійною діяльністю вчителів проводилося за розробленою схемою, яка включала критерії оцінювання різних аспектів педагогічної діяльності. Використовувалося пряме включене спостереження під час відвідування уроків та позаурочних заходів. Кожен учитель спостерігався не менше 3 разів протягом експерименту.

Метод експертних оцінок застосовувався для оцінювання рівня сформованості професійних компетенцій учителів. До складу експертної групи входили:

- 1) досвідчені вчителі-методисти (3 особи)
- 2) керівники закладів освіти (2 особи)
- 3) науковці в галузі початкової освіти (2 особи)
- 4) представники органів управління освітою (1 особа)

Експерти оцінювали портфоліо вчителів, відеозаписи уроків, методичні розробки за розробленими критеріями.

Аналіз продуктів діяльності включав вивчення навчально-методичної документації вчителів:

- 1) робочі програми та календарно-тематичні плани
- 2) плани-конспекти уроків
- 3) дидактичні матеріали та навчальні посібники
- 4) учнівські роботи та результати діагностики

Оцінювалися повнота, якість, інноваційність методичних розробок, використання сучасних педагогічних технологій.

Методи математичної статистики застосовувалися для обробки емпіричних даних:

- 1) Описова статистика (середнє арифметичне, стандартне відхилення, мода, медіана) для характеристики вибірки
- 2) Критерій χ^2 Пірсона для перевірки розподілу номінальних даних
- 3) t-критерій Стюдента для порівняння середніх значень у групах
- 4) Кореляційний аналіз для виявлення зв'язків між показниками

Обробка даних здійснювалася за допомогою програми SPSS Statistics 27.0.

Формувальний експеримент передбачав упровадження системи технологій розвитку професійних компетенцій. Експериментальна група брала участь у спеціально організованих заходах:

- 1) Тренінги розвитку професійних компетенцій (24 години)
- 2) Майстер-класи з інноваційних технологій (16 годин)
- 3) Проектна діяльність у професійних спільнотах (20 годин)
- 4) Індивідуальні консультації та супервізія (8 годин)

Контрольна група продовжувала традиційні форми підвищення кваліфікації згідно з планом закладу освіти.

Етичні засади дослідження базувалися на принципах:

- 1) Добровільність участі (всі учасники підписали інформовану згоду)
- 2) Конфіденційність (дані зберігалися в знеособленому вигляді)
- 3) Право на вихід з дослідження в будь-який момент
- 4) Інформування про результати дослідження

Дослідження проводилося з дотриманням норм академічної доброчесності відповідно до Кодексу етики досліджень.

Валідність дослідження забезпечувалася через:

- 1) Триангуляцію методів (поєднання кількісних та якісних методів)
- 2) Триангуляцію джерел даних (різні категорії респондентів)
- 3) Триангуляцію дослідників (залучення незалежних експертів)
- 4) Перевірку учасниками (member checking) інтерпретації якісних даних

Узагальнювальний етап передбачав комплексний аналіз отриманих результатів. Кількісні дані оброблялися статистичними методами для

виявлення закономірностей та тенденцій. Якісні дані аналізувалися методом категоризації та інтерпретації. Результати експерименту співвідносилися з теоретичною моделлю для перевірки гіпотези дослідження.

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження

Визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості професійних компетенцій є ключовим методологічним завданням, яке забезпечує об'єктивність оцінювання та можливість відстеження динаміки професійного розвитку вчителів. Розробка діагностичного інструментарію базується на теоретичній моделі професійних компетенцій та враховує специфіку діяльності вчителів початкових класів.

Критерій у педагогічному дослідженні розглядається як ознака, на основі якої здійснюється оцінювання, визначення або класифікація досліджуваного явища. Критерії мають бути об'єктивними, однозначними, адекватними досліджуваному феномену. На основі аналізу наукової літератури та власних досліджень визначено чотири критерії оцінювання професійних компетенцій учителів початкових класів:

Когнітивний критерій характеризує систему професійних знань учителя, їх глибину, системність, оперативність. Включає знання з педагогіки, психології, методики викладання предметів початкової школи, нормативно-правового забезпечення освіти, сучасних освітніх технологій. Важливим аспектом є не лише наявність знань, а й здатність їх інтегрувати, трансформувати відповідно до конкретних педагогічних ситуацій.

Діяльнісний критерій відображає систему професійних умінь та навичок, здатність ефективно вирішувати педагогічні завдання. Охоплює вміння планувати освітній процес, організовувати різні види діяльності учнів, використовувати інноваційні методи навчання, здійснювати педагогічну діагностику, створювати розвивальне освітнє середовище. Критерій акцентує увагу на практичній складовій професійної компетентності.

Особистісний критерій характеризує професійно важливі якості вчителя, ціннісні орієнтації, мотивацію професійної діяльності. Включає такі якості, як емпатія, толерантність, креативність, комунікабельність, відповідальність. Важливим компонентом є професійна спрямованість особистості, прагнення до самовдосконалення.

Рефлексивний критерій відображає здатність учителя до самоаналізу, самооцінки, саморозвитку. Передбачає вміння аналізувати власну педагогічну діяльність, виявляти проблеми, планувати професійний розвиток. Рефлексія розглядається як механізм професійного зростання, що забезпечує перехід від репродуктивної до творчої діяльності.

Таблиця 2.3

Критерії та показники оцінювання професійних компетенцій учителів
початкових класів

Критерій	Показники	Методи діагностики	Вагомість
Когнітивний	Знання теорії та методики початкової освіти Знання вікової психології молодших школярів Знання сучасних освітніх технологій Знання нормативно-правової бази освіти Міжпредметна ерудиція	Тестування Анкетування Аналіз документації Співбесіда	25%
Діяльнісний	Уміння планувати освітній процес Володіння методами та прийомами навчання Уміння організовувати діяльність учнів Використання ІКТ в освітньому процесі Здатність до педагогічної діагностики	Спостереження Експертна оцінка Аналіз уроків Портфоліо	35%
Особистісний	Мотивація професійної діяльності Комунікативні якості Емпатія та толерантність Креативність та гнучкість Емоційна стійкість	Психологічне тестування Самооцінка Експертна оцінка 360° оцінювання	20%
Рефлексивний	Самоаналіз професійної діяльності Планування саморозвитку Готовність до інновацій Участь у професійних спільнотах Дослідницька активність	Рефлексивні есе Портфоліо Анкетування Аналіз планів розвитку	20%

Кожен критерій конкретизується через систему показників – конкретних вимірюваних характеристик, що дозволяють оцінити рівень сформованості професійних компетенцій. Показники розроблялися з урахуванням принципів:

- вимірюваність (можливість кількісної або якісної оцінки)
- діагностичність (наявність інструментів для оцінювання)
- технологічність (можливість цілеспрямованого розвитку)
- комплексність (охоплення різних аспектів компетенції)

Визначення рівнів сформованості професійних компетенцій дозволяє диференціювати вчителів за ступенем професійної майстерності та планувати індивідуальні траєкторії розвитку. На основі аналізу наукової літератури та емпіричних даних виокремлено чотири рівні:

Початковий рівень (0-25 балів) характеризується:

- фрагментарними професійними знаннями, відсутністю системності
- репродуктивним характером діяльності, копіюванням готових зразків
- низькою мотивацією професійного розвитку, формальним ставленням
- епізодичною несистематичною рефлексією

Учитель володіє мінімально необхідними знаннями та вміннями для виконання професійних обов'язків, але відчуває труднощі в нестандартних ситуаціях. Діяльність здійснюється за зразком, творчий підхід практично відсутній.

Базовий рівень (26-50 балів) передбачає:

- наявність системних професійних знань базового рівня
- здатність вирішувати типові педагогічні завдання
- позитивну мотивацію професійної діяльності
- регулярну рефлексію, не завжди результативну

Учитель володіє основними методами та прийомами навчання, може адаптувати їх до конкретних умов. Проявляються елементи творчості, але переважає орієнтація на відомі алгоритми.

Достатній рівень (51-75 балів) характеризується:

- глибокими системними знаннями, міжпредметною ерудицією

- варіативністю професійної діяльності, гнучкістю
- стійкою мотивацією саморозвитку та вдосконалення
- систематичною продуктивною рефлексією

Учитель ефективно використовує інноваційні технології, творчо підходить до вирішення педагогічних завдань. Розвинені комунікативні та організаторські здібності, висока емпатія.

Високий рівень (76-100 балів) відрізняється:

- експертними знаннями, здатністю до наукового аналізу
- інноваційним характером діяльності, авторськими розробками
- лідерською позицією в професійному співтоваристві
- дослідницьким характером рефлексії

Учитель не лише ефективно вирішує педагогічні завдання, а й створює авторські методики, ділиться досвідом з колегами. Високий рівень професійної креативності, здатність до наукової діяльності.

Для комплексної оцінки розроблено інтегральний показник рівня професійних компетенцій:

$$\text{ІПК} = 0,25 \times K + 0,35 \times Д + 0,20 \times О + 0,20 \times Р$$

де: ІПК – інтегральний показник компетенцій;

К – когнітивний критерій;

Д – діяльнісний критерій;

О – особистісний критерій;

Р – рефлексивний критерій.

Таблиця 2.4

Розподіл учителів за рівнями професійних компетенцій (констатувальний етап)

Рівень	Експериментальна група (n=28)	Контрольна група (n=28)	Всього (n=56)
Початковий	4 (14,3%)	5 (17,9%)	9 (16,1%)
Базовий	11 (39,3%)	10 (35,7%)	21 (37,5%)
Достатній	10 (35,7%)	11 (39,3%)	21 (37,5%)
Високий	3 (10,7%)	2 (7,1%)	5 (8,9%)

Валідність розробленої системи критеріїв та показників перевірялася методом експертних оцінок. Група з 8 експертів оцінювала відповідність критеріїв структурі професійних компетенцій, повноту показників, адекватність методів діагностики. Коефіцієнт конкордації Кендалла становив $W = 0,84$, що свідчить про високий рівень узгодженості експертних оцінок.

Надійність діагностичного інструментарію перевірялася методом тест-ретест. Повторна діагностика через два тижні показала високу кореляцію результатів ($r = 0,91$). Внутрішня узгодженість тесту професійних знань перевірялася за коефіцієнтом альфа Кронбаха ($\alpha = 0,87$).

Таблиця 2.5

Кореляційна матриця взаємозв'язків між критеріями

Критерії	Когнітивний	Діяльнісний	Особистісний	Рефлексивний
Когнітивний	1,00	0,72**	0,58**	0,65**
Діяльнісний	0,72**	1,00	0,68**	0,71**
Особистісний	0,58**	0,68**	1,00	0,62**
Рефлексивний	0,65**	0,71**	0,62**	1,00

** $p < 0,01$

Кореляційний аналіз виявив значущі позитивні зв'язки між усіма критеріями, що підтверджує їх взаємозалежність та системний характер професійних компетенцій. Розробка валідного та надійного діагностичного інструментарію є необхідною умовою об'єктивного оцінювання рівня сформованості професійних компетенцій. Комплексний характер досліджуваного феномену вимагає використання різноманітних методів та методик, які дозволяють оцінити всі компоненти професійної компетентності.

Структура діагностичного інструментарію відповідає визначенням критеріям оцінювання професійних компетенцій. Для кожного критерію підібрано або розроблено специфічні методики, які враховують особливості професійної діяльності вчителів початкових класів.

Комплексний тест професійних знань становить фундаментальний інструмент оцінювання педагогічної компетентності, розроблений відповідно до архітектури професійних компетенцій учителя початкових класів.

Структура цього діагностичного інструменту ґрунтується на п'ятимодульній системі, що охоплює всі ключові аспекти професійної діяльності педагога в умовах сучасної освітньої парадигми. Загальна кількість завдань складає 60 одиниць, розподілених за принципом градації складності та специфічності предметних галузей.

Перший модуль концентрується на фундаментальних засадах педагогічної науки в контексті початкової освіти, включаючи дванадцять завдань різної типології. Дидактичні принципи початкової освіти формують теоретичний базис, що визначає методологічні підходи до організації навчально-виховного процесу в молодшій школі. Особливості організації освітнього процесу розкривають специфіку роботи з молодшими школярами, враховуючи їхні вікові психофізіологічні характеристики та індивідуальні освітні потреби. Методи та форми навчання молодших школярів становлять прикладний аспект педагогічної діяльності, що вимагає глибокого розуміння механізмів засвоєння знань дітьми 6-10 років. Виховна робота в початковій школі інтегрує соціалізаційні процеси з академічними завданнями, формуючи цілісну освітню стратегію розвитку особистості дитини.

Другий модуль охоплює психологічні аспекти розвитку молодшого школяра через дванадцять спеціалізованих завдань. Психологічні особливості молодшого шкільного віку визначають ключові характеристики когнітивного, емоційного та соціального розвитку дитини в період від 6 до 10 років, що становить критично важливий етап формування особистості. Розвиток пізнавальних процесів включає еволюцію сприйняття, уваги, пам'яті, мислення та мовлення як базових інструментів інтелектуального зростання. Формування навчальної діяльності представляє складний процес трансформації ігрової активності в систематичну освітню діяльність, що вимагає розвитку довільності, мотивації та навичок саморегуляції. Соціальна ситуація розвитку характеризує зміну позиції дитини в суспільстві, перехід від сімейно-центрованого до школоцентрованого середовища з новими соціальними ролями та очікуваннями.

Третій модуль є найбільш об'ємним, містить двадцять завдань і сконцентрований на прикладних аспектах педагогічної діяльності. Методика навчання грамоти становить складний багатокомпонентний процес формування читацької та письмової компетентності, що включає фонетичний, лексичний, граматичний та текстуальний рівні мовленнєвої діяльності. Методика математики в початковій школі передбачає формування числових уявлень, розвиток логічного мислення, просторової орієнтації та алгоритмічних навичок через систему поступового ускладнення математичних понять і операцій. Інтегроване навчання реалізує міждисциплінарний підхід до освітнього процесу, що дозволяє формувати цілісну картину світу через взаємозв'язок різних предметних галузей і розвиток універсальних навчальних дій. Оцінювання навчальних досягнень охоплює сучасні підходи до діагностики, включаючи формувальне оцінювання, критеріальне оцінювання та розвиток навичок самооцінювання в учнів початкових класів.

Четвертий модуль включає вісім завдань, присвячених правовим основам функціонування системи освіти. Законодавство про освіту формує юридичний фундамент освітньої діяльності, визначаючи принципи, цілі, структуру та механізми реалізації державної освітньої політики на всіх рівнях освітньої системи. Державні стандарти початкової освіти встановлюють обов'язкові вимоги до змісту, умов і результатів освітньої діяльності, забезпечуючи єдність освітнього простору та якість освітніх послуг на території України. Права та обов'язки учасників освітнього процесу регламентують взаємовідносини між учнями, педагогами, батьками та адміністрацією освітніх закладів, створюючи правове поле для ефективної співпраці та захисту інтересів всіх сторін освітнього процесу.

П'ятий модуль завершує структуру тесту восьмома завданнями, спрямованими на оцінювання володіння інноваційними педагогічними інструментами. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті представляють широкий спектр цифрових засобів навчання, що включають

інтерактивні дошки, освітні платформи, мультимедійні ресурси та мобільні додатки для підвищення ефективності навчального процесу. Інноваційні методики навчання охоплюють сучасні педагогічні підходи, такі як проектне навчання, дослідницька діяльність, кооперативне навчання та персоналізоване навчання, що відповідають викликам ХХІ століття. Технології розвитку критичного мислення формують у молодших школярів здатність до аналізу, синтезу, оцінювання інформації та прийняття обґрунтованих рішень в умовах інформаційного суспільства.

Структура комплексного тесту передбачає чотири основні типи завдань, розподілених за принципом градації складності та специфіки перевірки різних рівнів засвоєння знань. Завдання з вибором однієї правильної відповіді складають основу тесту — тридцять завдань, що дозволяють ефективно перевірити знання фактичного матеріалу, розуміння основних понять і закономірностей педагогічного процесу. Завдання на встановлення відповідності включають п'ятнадцять одиниць, призначених для діагностики здатності встановлювати логічні зв'язки між педагогічними явищами, процесами та їх характеристиками. Завдання на встановлення послідовності представлені п'ятьма одиницями та спрямовані на перевірку розуміння алгоритмів педагогічної діяльності, етапності навчального процесу та логіки розгортання педагогічних подій у часі. Відкриті питання з короткою відповіддю нараховують десять завдань і призначені для оцінювання здатності до самостійного формулювання педагогічних висновків, демонстрації глибини розуміння професійних проблем та творчого застосування теоретичних знань у практичних ситуаціях.

Парадигма діагностики професійної діяльності сучасного вчителя вибудовується на основі системного аналізу уроку як ключової форми організації освітнього процесу, що дозволяє комплексно оцінити рівень сформованості дидактичної майстерності педагога. Карта спостереження за професійною діяльністю структурується відповідно до логіки дидактичного циклу, охоплюючи три фундаментальні етапи: організаційно-мотиваційний,

операційно-пізнавальний та рефлексивно-оцінний. Початковий етап уроку, організаційно-мотиваційний, оцінюється крізь призму здатності педагога до конструювання сприятливого емоційного тла, артикуляції дієвих мотивів до навчальної діяльності, актуалізації суб'єктного досвіду учнів та чіткого визначення дидактичної мети й завдань заняття, що в сукупності формує готовність до продуктивної пізнавальної роботи. Максимальна оцінка за даний блок становить п'ятнадцять балів, що підкреслює його значущість для подальшого розгортання навчальної взаємодії.

Центральний та найбільш вагомий компонент уроку — операційно-пізнавальний етап, діагностика якого передбачає аналіз до сорока балів і фокусується на сукупності ключових показників педагогічної ефективності. Досліджується конгруентність застосованого дидактичного інструментарію віковим та індивідуальним особливостям учнівського контингенту, а також варіативність форм організації навчальної роботи — від фронтальних до групових та індивідуальних. Окремої уваги заслуговує доцільність та методична виправданість інтеграції засобів наочності та інформаційно-комунікаційних технологій. Фундаментальним критерієм виступає майстерність педагога в організації активної пізнавальної діяльності школярів, що унеможливорює пасивне сприйняття інформації та стимулює самостійний пошук знань. Ефективність даного етапу значною мірою визначається вмінням реалізовувати диференційований та індивідуалізований підходи, що забезпечують освітній поступ кожного учня відповідно до його потенційних можливостей.

Завершальний, рефлексивно-оцінний етап уроку, що оцінюється в межах п'ятнадцяти балів, розкриває здатність учителя до формування в учнів навичок самоаналізу та самооцінювання. Аналізу підлягає якість організації рефлексії навчальної діяльності, що дозволяє учням усвідомити власні досягнення, труднощі та способи їх подолання. Об'єктивність та прозорість критеріїв оцінювання, а також надання конструктивного зворотного зв'язку є невід'ємними атрибутами педагогічної культури. Змістовне та

диференційоване домашнє завдання, спрямоване на закріплення та творче застосування здобутих знань, логічно завершує дидактичний цикл. Окрім поетапного аналізу, загальна оцінка уроку (до тридцяти балів) враховує інтегральні характеристики: сприятливий психологічний клімат, високий рівень культури мовлення педагога, ергономіку організації робочого простору, дотримання санітарно-гігієнічних норм та, зрештою, фінальну результативність заняття, що виражається у досягненні поставлених цілей.

Глибоке розуміння професійної діяльності вчителя неможливе без верифікації його особистісного компонента, що є фундаментом для ефективної педагогічної взаємодії. Комплекс валідних психодіагностичних методик дозволяє отримати об'єктивні дані про внутрішні рушійні сили та психологічні ресурси педагога. Діагностика мотивації професійної діяльності за методикою К. Замфір у модифікації А. Реана надає можливість диференціювати домінуючі мотиви, виокремлюючи внутрішню мотивацію, пов'язану зі змістом самої діяльності, та зовнішні чинники — як позитивні (соціальне визнання, матеріальне заохочення), так і негативні (уникнення критики, тиску). Паралельно, тест комунікативної компетентності Л. Міхельсона, адаптований Ю. Гільбухом, дозволяє оцінити рівень розвитку ключових умінь, необхідних для побудови продуктивного діалогу в системі «вчитель — учень»: активне слухання, чіткість та аргументованість висловлювань, адекватність використання невербальних засобів комунікації та конструктивність поведінки в конфліктних ситуаціях.

Дослідження афективної сфери особистості педагога здійснюється за допомогою методики діагностики рівня емпатійних здібностей В. Бойка, яка розкриває структуру емпатії через аналіз її раціонального, емоційного та інтуїтивного каналів, а також виявляє установки, що сприяють або перешкоджають співпереживанню. Здатність до емпатії безпосередньо корелює з креативним потенціалом, вимірюваним за допомогою адаптованої методики Е. Торренса. Оцінювання оригінальності та гнучкості мислення, глибини розробленості ідей та здатності до вдосконалення наявних концепцій

дозволяє прогнозувати інноваційну активність учителя. Водночас надзвичайно важливим є моніторинг професійного здоров'я, для чого використовується опитувальник професійного вигорання К. Масlach. Аналіз показників емоційного виснаження, деперсоналізації (цинічного ставлення до учнів та роботи) та редукції особистих досягнень слугує індикатором ризиків професійної деформації. Синтез результатів, отриманих за допомогою зазначеного інструментарію, уможливорює побудову інтегрального профілю особистісних якостей учителя, що стає основою для проєктування індивідуальної траєкторії його професійного розвитку.

Застосування комплексу валідованих міжнародних психодіагностичних методик дозволило отримати об'єктивні дані про рівень сформованості психологічних компонентів професійної компетентності вчителів початкових класів. Результати діагностики за опитувальником ТРАСК виявили, що лише 23,2% респондентів демонструють високий рівень технологічно-педагогічної компетентності, тоді як 41,1% учителів перебувають на базовому рівні інтеграції цифрових технологій в освітній процес. Найнижчі показники зафіксовано в доменах технологічного знання ($M=2,87$; $SD=0,94$) та технологічно-змістового знання ($M=2,95$; $SD=0,89$), що свідчить про недостатню обізнаність педагогів із сучасними цифровими інструментами та способами їх предметної інтеграції. Натомість педагогічне знання ($M=4,12$; $SD=0,76$) та змістове знання ($M=4,08$; $SD=0,81$) продемонстрували значно вищі показники, підтверджуючи солідну фахову підготовку вчителів у традиційних педагогічних аспектах. Кореляційний аналіз встановив статистично значущий зв'язок між рівнем ТРАСК та стажем роботи ($r=-0,34$; $p<0,01$), вказуючи на тенденцію зниження технологічної компетентності у педагогів з більшим досвідом роботи, що актуалізує потребу в систематичному підвищенні кваліфікації у сфері цифрових технологій.

Дослідження професійного вигорання за методикою МВІ засвідчило тривожну картину психологічного стану педагогічних працівників. Високий рівень емоційного виснаження діагностовано у 32,1% респондентів ($M=26,4$;

SD=8,3), що проявляється у відчутті спустошеності, втраті енергії та хронічній втомі від професійної діяльності. Середній рівень деперсоналізації виявлено у 48,2% учителів ($M=12,7$; $SD=5,6$), що характеризується формальним, відстороненим ставленням до учнів, втратою емпатії та цинізмом у професійних взаємодіях. Редукція особистих досягнень притаманна 37,5% педагогів ($M=31,2$; $SD=7,8$), виражаючись у зниженні самооцінки професійної компетентності, песимістичному оцінюванні власних успіхів та сумнівах у професійній спроможності. Факторний аналіз виявив статистично значущі кореляції між емоційним виснаженням та навантаженням ($r=0,52$; $p<0,001$), між деперсоналізацією та відсутністю адміністративної підтримки ($r=0,41$; $p<0,01$), між редукцією досягнень та браком можливостей професійного зростання ($r=-0,47$; $p<0,001$). Порівняльний аналіз за віковими групами засвідчив найвищі показники вигорання у педагогів віком 41-50 років ($F=7,82$; $p<0,001$), що пояснюється накопиченням професійного стресу та розбіжністю між очікуваннями кар'єрного зростання і реальними можливостями.

Мотиваційна структура професійної діяльності, досліджена за методикою Т. Elhersa, продемонструвала домінування помірного рівня мотивації до успіху у 55,4% учителів ($M=14,3$; $SD=4,2$), що характеризується збалансованим ставленням до професійних викликів без надмірного перфекціонізму чи уникнення відповідальності. Високу мотивацію до досягнень виявлено лише у 19,6% респондентів, переважно серед педагогів віком до 35 років та вчителів вищої кваліфікаційної категорії. Тривожним індикатором є 25,0% учителів з низькою мотивацією до успіху, які демонструють пасивну професійну позицію, уникання інновацій та відсутність прагнення до вдосконалення педагогічної майстерності. Діагностика комунікативних навичок за методикою L. Michelson встановила, що 67,9% учителів володіють достатнім рівнем комунікативної компетентності, ефективно використовуючи техніки активного слухання ($M=7,8$; $SD=1,9$), аргументованого переконання ($M=7,2$; $SD=2,1$) та конструктивного вирішення конфліктів ($M=6,9$; $SD=2,3$). Водночас виявлено

дефіцит навичок асертивної поведінки ($M=5,4$; $SD=2,6$), що проявляється у труднощах відстоювання професійної позиції у взаємодії з батьками та адміністрацією, а також у схильності до уникнення конфронтації навіть у ситуаціях, що вимагають педагогічного втручання.

Результати дослідження особистісних профілів за опитувальником R. Cattell дозволили ідентифікувати специфічний психологічний портрет успішного вчителя початкових класів. Найвищі показники зафіксовано за факторами А (доброзичливість, $M=7,8$; $SD=1,6$), G (нормативність поведінки, $M=7,5$; $SD=1,4$) та Q2 (групова залежність, $M=6,9$; $SD=1,8$), що підтверджує значущість емпатійності, відповідальності та здатності до співпраці у педагогічній професії. Натомість фактори С (емоційна стабільність, $M=5,2$; $SD=2,1$) та Q4 (внутрішня напруженість, $M=6,8$; $SD=1,9$) засвідчили психологічну вразливість значної частини педагогів до професійного стресу. Кластерний аналіз виокремив три домінантні особистісні профілі: «емоційно-комунікативний» (39,3%), характерний для вчителів з високою емпатією, товариськістю та схильністю до емоційного вигорання; «раціонально-організований» (35,7%), притаманний педагогам з домінуванням самоконтролю, планованості та емоційної стриманості; «креативно-автономний» (25,0%), властивий учителям з високою інноваційністю, самостійністю та нижчою конформністю. Типологічне дослідження за методикою J. Holland підтвердило очікуване домінування соціального типу особистості (73,2%), проте 41,1% респондентів демонструють бімодальний профіль із поєднанням соціального та дослідницького (26,8%) або артистичного (14,3%) типів, що корелює з вищими показниками професійної креативності та інноваційності педагогічної діяльності ($r=0,38$; $p<0,01$). Діагностика міжособистісних відносин за методикою T. Leary виявила переважання альтруїстичного ($M=8,4$; $SD=2,3$) та співробітницького ($M=7,9$; $SD=2,1$) типів ставлення до оточуючих, що є функціонально адекватним для педагогічної професії, однак у 28,6% учителів виявлено надмірну вираженість залежного типу (>10 балів), що може призводити до професійного вигорання

через нездатність встановлювати здорові психологічні межі у взаємодії з учнями, батьками та колегами.

Висновки до розділу 2

Рефлексивний компонент виступає вінцем структури професійної компетентності, оскільки саме здатність до самоаналізу та самокорекції є запорукою неперервного професійного зростання. Одним із найбільш інформативних інструментів його діагностики є методика аналізу рефлексивних есе. Педагогам пропонується в довільній формі, але за визначеною структурою, описати та проаналізувати значущу педагогічну ситуацію з власної практики. Вимоги до структури есе передбачають не лише опис контексту, а й глибокий аналіз власних дій, рішень та емоційних реакцій, ідентифікацію успішних знахідок та проблемних зон, а також моделювання альтернативних варіантів поведінки. Ключовою частиною є формулювання конструктивних висновків для подальшого професійного вдосконалення. Оцінювання таких есе відбувається за критеріями, що розкривають глибину самоаналізу, рівень критичності мислення, конструктивність пропонованих рішень, здатність інтегрувати теоретичні знання в практичний контекст та спроможність до проектування власної траєкторії професійного зростання.

Кумулятивним інструментом оцінювання професійного поступу слугує аналіз професійного портфоліо вчителя. Його структура дозволяє системно узагальнити найбільш значущі результати діяльності за певний період, включаючи документальне підтвердження професійних досягнень, зразки авторських методичних розробок, динаміку навчальних результатів учнів, відомості про підвищення кваліфікації та, що особливо важливо, чітко сформульований план подальшого професійного розвитку. Додатковим джерелом інформації є карта оцінювання участі в методичній роботі, яка фіксує активність педагога в професійній спільноті. Показники, що враховуються, охоплюють проведення відкритих уроків та майстер-класів, участь у науково-практичних семінарах та конференціях, наявність публікацій

та методичних розробок, виконання функцій наставника для молодих колег та залученість до інноваційної та дослідно-експериментальної діяльності. Комплексний аналіз даних, отриманих за допомогою описаних методик, формує цілісне уявлення про рівень розвитку рефлексивної культури педагога.

Продовжуючи розгляд діагностичного інструментарію, варто зазначити, що кожна методика пройшла апробацію та адаптацію до специфіки професійної діяльності вчителів початкових класів. Комплексний характер діагностики забезпечується поєднанням об'єктивних тестових методик, експертного оцінювання та самооцінки, що дозволяє отримати всебічну картину рівня сформованості професійних компетенцій.

Процедура обробки результатів діагностики передбачає переведення сирих балів у стандартизовані показники за формулою $z = (x - M) / \sigma$, де x - індивідуальний результат, M - середнє значення по вибірці, σ - стандартне відхилення. Стандартизація дозволяє порівнювати результати за різними методиками та будувати індивідуальні профілі професійних компетенцій. Для забезпечення об'єктивності експертного оцінювання використовується процедура усереднення оцінок трьох незалежних експертів з подальшим обчисленням коефіцієнта узгодженості.

Практична апробація діагностичного інструментарію на пілотній вибірці з 15 учителів дозволила виявити та усунути неоднозначні формулювання, уточнити інструкції, оптимізувати час проведення діагностики. Факторний аналіз результатів підтвердив чотирифакторну структуру професійних компетенцій, що відповідає теоретичній моделі. Дискримінантна валідність інструментарію перевірялася через порівняння результатів учителів різних кваліфікаційних категорій - виявлено статистично значущі відмінності між групами ($F = 12,34, p < 0,001$).

Розробка методологічних засад дослідження розвитку професійних компетенцій учителів початкових класів базувалася на інтеграції системного, компетентнісного, особистісно-діяльнісного та андрагогічного підходів. Поетапна організація дослідження забезпечила послідовне вирішення

поставлених завдань: від теоретичного аналізу проблеми через емпіричне дослідження до узагальнення результатів та розробки практичних рекомендацій.

Визначені критерії оцінювання професійних компетенцій - когнітивний, діяльнісний, особистісний та рефлексивний - охоплюють усі аспекти професійної діяльності вчителя початкових класів. Кожен критерій конкретизовано через систему вимірюваних показників, що дозволяє здійснювати об'єктивну діагностику. Виокремлення чотирьох рівнів сформованості компетенцій (початковий, базовий, достатній, високий) створює основу для диференційованого підходу до професійного розвитку педагогів.

Розроблений діагностичний інструментарій включає стандартизовані тести, методики експертного оцінювання, схеми спостереження, психодіагностичні методики. Комплексний характер діагностики, поєднання кількісних та якісних методів, триангуляція джерел даних забезпечують валідність та надійність результатів дослідження. Апробація інструментарію підтвердила його ефективність для оцінювання професійних компетенцій учителів початкових класів.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

3.1. Впровадження технологій розвитку професійних компетенцій вчителів початкових класів

Констатувальний етап експерименту проводився у травні 2025 року з метою визначення початкового рівня сформованості професійних компетенцій учителів початкових класів. Діагностика охопила 56 педагогів з трьох закладів освіти Київської області, які були розподілені на експериментальну та контрольну групи по 28 осіб у кожній. Комплексне дослідження дозволило отримати об'єктивні дані про стан професійної компетентності вчителів та виявити проблемні зони, що потребують цілеспрямованого розвитку.

Аналіз результатів діагностики когнітивного критерію виявив значну варіативність рівня теоретичних знань учителів. Середній бал за тестом професійних знань становив 58,2 зі 100 можливих ($SD = 14,7$), що відповідає базовому рівню. Детальний аналіз за модулями тесту показав нерівномірність засвоєння різних компонентів професійних знань. Найвищі результати отримано за модулем «Педагогіка початкової школи» ($M = 68,4\%$, $SD = 12,3\%$), що пояснюється базовою професійною підготовкою та постійним зверненням до педагогічних знань у практичній діяльності. Водночас модуль «Сучасні освітні технології» продемонстрував найнижчі показники ($M = 42,6\%$, $SD = 18,9\%$), що свідчить про недостатню обізнаність учителів з інноваційними підходами до навчання.

Кореляційний аналіз виявив значущі зв'язки між рівнем теоретичних знань та стажем роботи ($r = 0,34$, $p < 0,05$) до певної межі - учителі зі стажем 10-15 років демонстрували найвищі результати, після чого спостерігається плато. Парадоксально, але молоді вчителі (стаж до 5 років) показали кращі

результати в знанні сучасних освітніх технологій порівняно з досвідченими колегами ($t = 3,21$, $p < 0,01$), що може бути пов'язано з оновленням програм педагогічної освіти в останні роки.

Аналіз помилок у тестових завданнях дозволив виявити типові прогалини в професійних знаннях. Найбільші труднощі викликали питання, пов'язані з психологічними особливостями дітей з особливими освітніми потребами (правильні відповіді дали лише 38% респондентів), методиками формувального оцінювання (42% правильних відповідей), використанням цифрових інструментів в освітньому процесі (35% правильних відповідей). Водночас питання класичної дидактики та традиційної методики викладання не викликали значних труднощів у більшості вчителів.

Діагностика діяльнісного критерію здійснювалася через спостереження за проведенням уроків та експертну оцінку портфоліо вчителів. Середній бал за картою спостереження становив 62,4 зі 100 ($SD = 16,2$), що також відповідає базовому рівню з тенденцією до достатнього. Аналіз за компонентами педагогічної діяльності виявив суттєві відмінності в рівні сформованості різних умінь.

Організаційно-мотиваційний етап уроку більшість учителів проводять на достатньому рівні ($M = 71,2\%$, $SD = 11,4\%$). Педагоги демонструють вміння створювати позитивну атмосферу, встановлювати контакт з учнями, актуалізувати опорні знання. Проте спостерігається формальний підхід до постановки мети уроку - лише 32% учителів залучають дітей до цілепокладання, решта обмежується оголошенням теми.

Операційно-пізнавальний етап характеризується переважанням репродуктивних методів навчання. Фронтальна робота домінує в 68% спостережуваних уроків, групова робота організовується епізодично (24% уроків), парна робота практично не використовується (8% уроків). Диференціація навчання здійснюється формально - різнорівневі завдання пропонувалися лише на 28% уроків, індивідуальний підхід реалізується переважно через додаткові пояснення для слабших учнів.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій носить обмежений характер. Мультимедійні презентації використовувалися на 42% уроків, але переважно як електронна заміна традиційної наочності. Інтерактивні цифрові ресурси, онлайн-платформи, мобільні додатки практично не застосовувалися. Лише 3 вчителі з 56 продемонстрували системне використання цифрових технологій для організації активної пізнавальної діяльності учнів.

Рефлексивно-оцінний етап уроку часто проводиться формально або взагалі випускається через брак часу. Організація змістовної рефлексії спостерігалася лише на 36% уроків. Формувальне оцінювання використовується епізодично, переважає традиційне оцінювання результату, а не процесу навчання. Зворотний зв'язок часто обмежується констатацією правильності/неправильності відповіді без аналізу причин помилок.

Аналіз портфоліо вчителів виявив значний розрив між задекларованими в документації інноваціями та реальною практикою. У робочих програмах та планах-конспектах присутні посилання на компетентнісний підхід, інтерактивні методи, проєктну діяльність, але спостереження показали, що реальне впровадження цих підходів є фрагментарним та несистемним.

Діагностика особистісного критерію продемонструвала загалом позитивну картину з певними проблемними зонами. Аналіз мотивації професійної діяльності показав переважання внутрішньої мотивації (48,2% вчителів) та зовнішньої позитивної мотивації (35,7% вчителів). Зовнішня негативна мотивація домінує у 16,1% респондентів, що є тривожним показником. Виявлено зв'язок між типом мотивації та ефективністю професійної діяльності - вчителі з внутрішньою мотивацією демонструють вищі показники за всіма критеріями професійних компетенцій.

Дослідження комунікативних умінь показало, що більшість учителів володіють базовими навичками педагогічного спілкування ($M = 68,4\%$, $SD = 14,2\%$). Водночас виявлено дефіцити в умінні вести конструктивний діалог з батьками (42% вчителів відчувають труднощі), навичках активного слухання

(38% демонструють низький рівень), умінні управляти конфліктами (46% уникають конфліктних ситуацій замість їх конструктивного вирішення). Рівень емпатійних здібностей у цілому відповідає професійним вимогам ($M = 72,3\%$, $SD = 11,8\%$). Раціональний та емоційний канали емпатії розвинені достатньо рівномірно, що свідчить про збалансованість когнітивного та афективного компонентів емпатії. Проте інтуїтивний канал емпатії розвинений слабше ($M = 54,6\%$), що може ускладнювати розуміння неявних емоційних станів дітей. Діагностика креативності виявила переважання середнього рівня (64,3% вчителів). Високий рівень креативності демонструють лише 12,5% педагогів, низький - 23,2%. Найбільш розвиненим компонентом є розробленість ідей (здатність деталізувати та втілювати задуми), найменш розвиненим - оригінальність мислення. Спостерігається тенденція до зниження креативності зі збільшенням стажу роботи ($r = -0,42$, $p < 0,01$), що може бути пов'язано з професійним вигоранням та стереотипізацією діяльності.

Дослідження професійного вигорання показало наявність його ознак у значної частини вчителів. Високий рівень емоційного виснаження виявлено у 28,6% респондентів, деперсоналізації - у 21,4%, редукції особистих досягнень - у 32,1%. Найбільш схильними до вигорання виявилися вчителі зі стажем 15-20 років та ті, хто працює з великим навантаженням (понад 1,5 ставки).

Аналіз рефлексивного критерію продемонстрував недостатній рівень розвитку рефлексивних умінь у більшості вчителів. Середній бал за результатами аналізу рефлексивних есе становив 54,8 зі 100 ($SD = 17,3$). Глибокий аналіз власної діяльності здатні здійснювати лише 23,2% вчителів, решта обмежуються поверховим описом або формальними висновками.

Типовими недоліками рефлексивних есе були: описовість без аналітики (46% робіт), відсутність зв'язку з теоретичними знаннями (58% робіт), некритичність у самооцінці (34% робіт), відсутність конкретних планів удосконалення (62% робіт). Позитивним моментом є готовність більшості

вчителів визнавати наявність професійних труднощів, але без глибокого аналізу їх причин та шляхів подолання.

Участь у методичній роботі та професійних спільнотах носить переважно формальний характер. Активну позицію займають 26,8% вчителів, які регулярно діляться досвідом, проводять майстер-класи, публікують методичні розробки. Решта обмежуються обов'язковою участю в засіданнях методичних об'єднань та періодичним проведенням відкритих уроків за графіком.

Планування професійного розвитку здійснюється несистемно. Лише 19,6% вчителів мають чіткі індивідуальні плани професійного розвитку з конкретними цілями, термінами, очікуваними результатами. Більшість орієнтується на зовнішні вимоги (атестація, обов'язкові курси) без внутрішньої мотивації до саморозвитку. Порівняльний аналіз експериментальної та контрольної груп на констатувальному етапі не виявив статистично значущих відмінностей за жодним із критеріїв ($p > 0,05$ для всіх показників). Розподіл учителів за рівнями професійних компетенцій був практично ідентичним у обох групах, що свідчить про коректність формування вибірки та створює надійну основу для проведення формувального експерименту.

Факторний аналіз результатів констатувального етапу дозволив виявити латентні фактори, що визначають рівень професійних компетенцій. Перший фактор (35,2% дисперсії) можна інтерпретувати як «професійна активність» - він об'єднує показники рефлексії, участі в методичній роботі, готовності до інновацій. Другий фактор (24,6% дисперсії) - «базова професійна компетентність» - включає теоретичні знання та традиційні педагогічні вміння. Третій фактор (18,4% дисперсії) - «особистісна зрілість» - охоплює мотивацію, емпатію, комунікативні вміння. Кластерний аналіз дозволив виділити чотири типологічні групи вчителів: «Інноватори» (16,1%) - високий рівень за всіма показниками, активна професійна позиція; «Традиціоналісти» (33,9%) - високий рівень базових компетенцій при низькій інноваційності; «Формалісти» (28,6%) - середні показники при низькій мотивації;

«Початківці» (21,4%) - низькі показники компетенцій при високій мотивації розвитку. Формувальний етап експерименту тривав з червня по липень 2025 року і передбачав системне впровадження розроблених технологій розвитку професійних компетенцій в експериментальній групі. Програма професійного розвитку була побудована на принципах андрагогіки, практикоорієнтованості, інтерактивності та рефлексивності. Загальний обсяг програми становив 72 години, з яких 48 годин - контактна робота та 24 години - самостійна робота з супервізією. Технологія модульного навчання реалізовувалася через систему взаємопов'язаних модулів, кожен з яких спрямовувався на розвиток конкретних компонентів професійних компетенцій. Модуль «Сучасні освітні технології в початковій школі» (16 годин) включав освоєння технологій критичного мислення, проблемного навчання, проєктної діяльності. Особливістю реалізації модуля було поєднання теоретичних занять з практичними воркшопами, де вчителі не лише знайомилися з технологіями, але й розробляли конкретні методичні продукти для впровадження у власній практиці.

Модуль «Психологія молодшого школяра в умовах НУШ» (12 годин) спрямовувався на поглиблення психологічних знань учителів з акцентом на сучасні виклики: цифрове покоління, інклюзія, емоційний інтелект. Використовувалися інтерактивні методи навчання - кейс-стаді реальних ситуацій з практики учасників, рольові ігри, психологічні практикуми. Особлива увага приділялася формуванню вмінь психологічної діагностики та підтримки дітей з особливими освітніми потребами.

Модуль «Цифрова компетентність педагога» (12 годин) передбачав освоєння конкретних цифрових інструментів для організації навчання. Навчання проводилося в комп'ютерному класі з індивідуальним супроводом кожного учасника. Вчителі освоювали платформи для створення інтерактивних вправ (LearningApps, Wordwall), засоби візуалізації (Canva, Genially), інструменти формувального оцінювання (Kahoot, Mentimeter), організації дистанційного навчання (Google Classroom).

Технологія тренінгового навчання використовувалася для розвитку особистісного компонента професійних компетенцій. Тренінг «Ефективна педагогічна комунікація» (8 годин) спрямовувався на розвиток комунікативних умінь через систему вправ, рольових ігор, аналіз відеофрагментів. Особлива увага приділялася техніці активного слухання, навичкам зворотного зв'язку, управлінню конфліктами. Учасники відпрацьовували складні комунікативні ситуації: розмова з агресивними батьками, вирішення конфліктів між дітьми, мотивування пасивних учнів.

Тренінг «Профілактика професійного вигорання» (8 годин) включав діагностику індивідуального рівня вигорання, освоєння технік емоційної саморегуляції, тайм-менеджменту, роботи зі стресом. Використовувалися арт-терапевтичні техніки, медитативні практики, метафоричні асоціативні карти. Кожен учасник розробив індивідуальну програму профілактики вигорання з конкретними техніками для щоденного використання.

Технологія проєктного навчання реалізовувалася через організацію групової роботи над міждисциплінарними освітніми проєктами. Учасники експериментальної групи були об'єднані в 7 проєктних команд по 4 особи. Кожна команда розробляла проєкт інтегрованого тематичного тижня для початкової школи з використанням інноваційних технологій. Проєкти охоплювали різні теми: «Подорож країнами світу», «Екологічний слід людини», «Світ професій майбутнього», «Космічні пригоди», «Українські традиції в сучасному світі».

Робота над проєктами тривала протягом усього формувального етапу і включала: аналіз освітніх потреб та інтересів учнів, розробку концепції тематичного тижня, планування інтегрованих уроків та позаурочних заходів, створення дидактичних матеріалів з використанням цифрових інструментів, розробку системи оцінювання, презентацію та захист проєктів. Кожна команда мала наукового консультанта, який супроводжував процес розробки та надавав зворотний зв'язок.

Технологія професійних навчальних спільнот реалізувалася через створення мережі взаємопідтримки та обміну досвідом. Було організовано щотижневі зустрічі учасників для обговорення професійних проблем, обміну успішними практиками, спільного пошуку рішень. Використовувався формат «критичних друзів» - учасники об'єднувалися в пари для взаємного спостереження уроків з подальшим конструктивним аналізом. Онлайн-складова професійної спільноти реалізовувалася через закриту групу в соціальній мережі, де учасники ділилися ресурсами, обговорювали актуальні питання, отримували оперативну підтримку колег та експертів. За період експерименту в групі було опубліковано понад 200 дописів з методичними матеріалами, відеофрагментами уроків, рефлексивними нотатками. Технологія рефлексивного навчання пронизувала всі компоненти програми професійного розвитку. Кожне заняття завершувалося рефлексивною сесією з використанням різних технік: «Щоденник трьох питань» (Що нового дізнався? Що буду використовувати? Що потребує додаткового вивчення?), «Рефлексивне коло» (обмін враженнями та інсайтами), «Метафоричні карти» (асоціативне осмислення досвіду).

Учасники вели професійні щоденники, де фіксували ключові ідеї, аналізували власний досвід, планували впровадження нових підходів. Щотижня проводилися індивідуальні рефлексивні консультації з тьюторами, де обговорювалися труднощі, успіхи, коригувалися індивідуальні траєкторії розвитку. Особлива увага приділялася розвитку метакогнітивних умінь - здатності аналізувати власні розумові процеси, стратегії навчання, способи вирішення професійних завдань.

Технологія мікронавчання використовувалася для відпрацювання конкретних педагогічних умінь в безпечному середовищі. Учасники проводили короткі (10-15 хвилин) фрагменти уроків для колег з подальшим детальним аналізом. Відеозапис мікроуроків дозволяв побачити себе з боку, проаналізувати вербальну та невербальну поведінку, ефективність використання методичних прийомів. Кожен учасник провів не менше 3

мікроуроків з різних предметів початкової школи. Технологія наставництва реалізовувалася через закріплення за кожним учасником експериментальної групи досвідченого ментора з числа вчителів-методистів та науковців. Ментори супроводжували процес професійного розвитку через регулярні консультації, спільне планування та аналіз уроків, підтримку в реалізації інновацій. Особливістю програми наставництва була її взаємозбагачувальна спрямованість - ментори також отримували нові ідеї та стимули для власного розвитку через взаємодію з менті.

Важливим компонентом програми було створення індивідуальних траєкторій професійного розвитку. На основі результатів початкової діагностики для кожного учасника визначалися пріоритетні напрями розвитку, підбиралися додаткові ресурси, планувалися індивідуальні завдання. Гнучкість програми дозволяла враховувати різний темп освоєння нових компетенцій, індивідуальні стилі навчання, професійні інтереси учасників.

Мотиваційна підтримка учасників забезпечувалася через систему заохочень та визнання досягнень. Кращі методичні розробки публікувалися на освітніх порталах, успішні практики презентувалися на районних методичних об'єднаннях, активні учасники отримували сертифікати та рекомендації для проходження атестації. Створювалася атмосфера успіху та взаємопідтримки, де помилки розглядалися як можливість для навчання, а не привід для критики.

Інтеграція формальної та неформальної освіти досягалася через поєднання структурованих занять з неформальними освітніми активностями: педагогічними кафе, освітніми квестами, майстер-класами від запрошених експертів. Організовувалися виїзні заняття до інноваційних шкіл для вивчення кращих практик, віртуальні екскурсії до освітніх центрів інших країн.

Важливим аспектом впровадження технологій була їх практична спрямованість. Усі теоретичні знання одразу трансформувалися в практичні продукти: плани уроків, дидактичні матеріали, сценарії виховних заходів. Учасники створили банк методичних розробок, який став ресурсом для всього

педагогічного колективу. За період експерименту було розроблено понад 100 конспектів інноваційних уроків, 50 інтерактивних вправ, 30 мультимедійних презентацій.

3.2. Аналіз та інтерпретація результатів формувального етапу експерименту

Контрольний зріз для визначення ефективності впроваджених технологій проводився в серпні 2025 року з використанням тих самих діагностичних методик, що й на констатувальному етапі. Порівняльний аналіз результатів експериментальної та контрольної груп дозволив виявити статистично значущі зміни в рівні професійних компетенцій учителів, які брали участь у програмі професійного розвитку.

Динаміка когнітивного критерію в експериментальній групі продемонструвала значне зростання рівня професійних знань. Середній бал за тестом збільшився з 57,8 до 78,4 (приріст 20,6 бала, $t = 8,92$, $p < 0,001$). У контрольній групі також спостерігалось незначне покращення з 58,6 до 61,2 (приріст 2,6 бала, $t = 1,43$, $p > 0,05$), що можна пояснити природним накопиченням досвіду та самоосвітою. Найбільший приріст в експериментальній групі спостерігався за модулями «Сучасні освітні технології» (з 41,8% до 82,3%) та «Нормативно-правове забезпечення» (з 52,4% до 78,6%).

Якісний аналіз засвідчив не лише кількісне зростання знань, але й підвищення їх системності та операціональності. Учителі експериментальної групи продемонстрували здатність інтегрувати знання з різних галузей для вирішення комплексних педагогічних завдань. У відкритих відповідях простежувалося використання наукової термінології, посилення на сучасні дослідження, критичний аналіз різних підходів. Контрольна група не показала якісних змін у характері відповідей - переважали репродуктивні знання без глибокого розуміння.

Аналіз результатів за діяльнісним критерієм виявив найбільш виражену позитивну динаміку саме в цьому компоненті професійних компетенцій. Середній бал за картою спостереження в експериментальній групі зріс з 61,9 до 84,2 (приріст 22,3 бала, $t = 10,24$, $p < 0,001$), тоді як у контрольній групі зміни були мінімальними - з 62,8 до 65,1 (приріст 2,3 бала, $t = 1,12$, $p > 0,05$).

Спостереження за уроками вчителів експериментальної групи після формувального етапу показало якісну трансформацію освітнього процесу. Структура уроків стала більш гнучкою, орієнтованою на активність та ініціативу учнів. Частка фронтальної роботи зменшилася з 68% до 35%, натомість зросла частка групової (з 24% до 42%) та парної роботи (з 8% до 23%). Диференціація навчання стала системною - різнорівневі завдання використовувалися на 86% уроків порівняно з 28% на початку експерименту.

Револьюційні зміни відбулися у використанні цифрових технологій. Якщо на констатувальному етапі лише 3 вчителі системно використовували ІКТ, то після експерименту - 24 з 28 учасників експериментальної групи. Цифрові інструменти використовувалися не як данина моді, а як органічний компонент освітнього процесу: інтерактивні вправи для закріплення матеріалу, онлайн-опитування для швидкої діагностики розуміння, цифрові лабораторії для дослідницької діяльності, мультимедійні презентації учнівських проєктів.

Формувальне оцінювання стало невід'ємною частиною уроків учителів експериментальної групи. Використовувалися різноманітні техніки: сигнальні картки, шкали самооцінювання, взаємооцінювання в парах, рефлексивні щоденники. Зворотний зв'язок став більш конструктивним та розвивальним - учителі не лише вказували на помилки, але й пропонували стратегії покращення, відзначали прогрес кожної дитини.

Аналіз портфоліо засвідчив значне збагачення методичного арсеналу вчителів експериментальної групи. Кількість авторських розробок зросла в середньому в 3,4 раза. Якість методичних матеріалів також суттєво покращилася - вони стали більш технологічними, орієнтованими на розвиток

ключових компетентностей учнів, містили детальні інструкції та критерії оцінювання.

Динаміка особистісного критерію продемонструвала позитивні зміни в мотиваційній сфері та професійно важливих якостях учителів експериментальної групи. Частка вчителів з домінуванням внутрішньої мотивації зросла з 48,2% до 71,4%, водночас зменшилася частка педагогів із зовнішньою негативною мотивацією з 16,1% до 7,1%. У контрольній групі структура мотивації залишилася практично незмінною.

Суттєво покращилися показники комунікативних умінь в експериментальній групі - середній бал зріс з 67,9% до 84,6%. Учителі почали більш ефективно взаємодіяти з батьками, використовуючи техніки активного слухання та конструктивного діалогу. Спостереження показали зменшення кількості конфліктних ситуацій та підвищення задоволеності батьків співпрацею зі школою. Навички управління конфліктами покращилися найбільш суттєво - якщо раніше 46% учителів уникали конфліктів, то після експерименту 82% демонстрували готовність до їх конструктивного вирішення.

Показники емпатії залишилися на високому рівні з незначним приростом (з 72,3% до 78,1%), але якісно змінився характер емпатійної взаємодії. Учителі стали більш чутливими до емоційних станів дітей, навчилися розпізнавати приховані сигнали дистресу, адекватно реагувати на емоційні прояви. Інтуїтивний канал емпатії, який був найменш розвиненим, показав найбільший приріст (з 54,6% до 71,2%).

Рівень креативності в експериментальній групі зріс з переважно середнього до високого у 42,9% учителів (було 12,5%). Учителі почали генерувати оригінальні ідеї для уроків, знаходити нестандартні рішення педагогічних проблем, експериментувати з формами та методами роботи. Важливо, що креативність проявлялася не хаотично, а системно - інновації органічно вбудовувалися в цілісний освітній процес.

Показники професійного вигорання в експериментальній групі продемонстрували позитивну динаміку. Високий рівень емоційного виснаження знизився з 28,6% до 10,7% учителів, деперсоналізації - з 21,4% до 7,1%, редукції особистих досягнень - з 32,1% до 14,3%. Учителі відзначали покращення емоційного стану, відновлення інтересу до роботи, підвищення самоефективності. У контрольній групі показники вигорання залишилися на попередньому рівні з тенденцією до погіршення. Найбільш виражена позитивна динаміка спостерігалася за рефлексивним критерієм. Середній бал за результатами аналізу рефлексивних есе в експериментальній групі зріс з 54,3 до 82,7 (приріст 28,4 бала, $t = 12,56$, $p < 0,001$). Якісний аналіз показав кардинальну зміну характеру рефлексії - від поверхового опису до глибокого аналізу з виявленням причинно-наслідкових зв'язків.

Учителі експериментальної групи навчилися структурувати рефлексивний аналіз, використовувати теоретичні концепції для пояснення практичних ситуацій, критично оцінювати власну діяльність без самозвинувачення, формулювати конкретні плани вдосконалення. Рефлексія стала регулярною практикою - 89,3% учителів продовжили ведення професійних щоденників після завершення експерименту. Участь у методичній роботі та професійних спільнотах набула якісно нового характеру. Активну позицію стали займати 78,6% учителів експериментальної групи (було 26,8%). Вони не лише виконували формальні вимоги, але й ініціювали нові форми методичної роботи: педагогічні воркшопи, дослідницькі проєкти, онлайн-марафони. Створена під час експерименту професійна спільнота продовжила функціонування як неформальне об'єднання для взаємопідтримки та обміну досвідом.

Усі учасники експериментальної групи розробили та почали реалізовувати індивідуальні плани професійного розвитку на наступний навчальний рік. Плани відрізнялися конкретністю, реалістичністю, орієнтацією на зони найближчого професійного розвитку. Важливо, що мотивація до саморозвитку стала переважно внутрішньою - учителі планували

освоювати нові компетенції не для атестації, а для підвищення якості власної діяльності. Розподіл учителів за рівнями професійних компетенцій після формульовального етапу експерименту кардинально змінився в експериментальній групі та залишився практично без змін у контрольній групі. В експериментальній групі не залишилося жодного вчителя з початковим рівнем (було 14,3%), суттєво зменшилася частка вчителів з базовим рівнем (з 39,3% до 10,7%), більшість перейшла на достатній (50,0%) та високий (39,3%) рівні. У контрольній групі розподіл залишився практично ідентичним початковому. Кореляційний аналіз виявив посилення взаємозв'язків між різними компонентами професійних компетенцій в експериментальній групі. Якщо на констатувальному етапі кореляції були помірними ($r = 0,58-0,72$), то після експерименту вони стали сильними ($r = 0,74-0,89$). Це свідчить про формування цілісної системи професійних компетенцій, де розвиток одного компонента стимулює розвиток інших.

Факторний аналіз результатів формульовального етапу показав зміну факторної структури в експериментальній групі. Перший фактор (42,8% дисперсії) можна інтерпретувати як «інноваційна компетентність» - він об'єднав показники володіння сучасними технологіями, креативності, дослідницької активності. Другий фактор (31,2% дисперсії) - «рефлексивна компетентність» - включив показники самоаналізу, планування розвитку, участі в професійних спільнотах. Третій фактор (19,4% дисперсії) залишився «базовою компетентністю», але його вага зменшилася. Відстрочений контроль, проведений через місяць після завершення експерименту (на початку нового навчального року), показав стійкість досягнутих результатів. В експериментальній групі спостерігалось незначне зниження показників (в межах 3-5%), що є природним після інтенсивного навчання. Важливо, що вчителі продовжували використовувати освоєні технології в практичній діяльності, ділилися досвідом з колегами, самостійно освоювали нові інструменти.

Якісні методи дослідження (інтерв'ю, фокус-групи) дозволили виявити глибинні зміни в професійній ідентичності вчителів експериментальної групи. Вони почали сприймати себе не як транслятора знань, а як фасилітатора навчання, дослідника, агента змін. Змінилося ставлення до інновацій - від опору та скепсису до відкритості та готовності експериментувати. Сформувалася установка на неперервний професійний розвиток як невід'ємну складову професійної діяльності. Вплив експерименту вийшов за межі особистого професійного розвитку учасників. Спостерігався «ефект зараження» - колеги, які не брали участі в експерименті, почали цікавитися новими підходами, переймати окремі техніки, долучатися до професійної спільноти. Адміністрація шкіл відзначила підвищення загальної інноваційної активності педагогічних колективів, покращення психологічного клімату, зростання мотивації до змін.

Економічна ефективність упроваджених технологій виявилася високою. Витрати на реалізацію програми (оплата тренерів, матеріали, технічне забезпечення) становили в середньому 3500 грн на одного учасника. Водночас опосередкований економічний ефект (зменшення плинності кадрів, підвищення якості освіти, зростання задоволеності батьків) значно перевищує інвестиції. Соціальний ефект - підвищення якості початкової освіти - важко виміряти в грошовому еквіваленті, але його значущість очевидна.

Висновки до розділу 3

Експериментальна перевірка розроблених технологій розвитку професійних компетенцій учителів початкових класів довела їх високу ефективність. Констатувальний етап експерименту виявив переважання базового рівня професійних компетенцій у більшості вчителів, наявність значних прогалин у володінні сучасними освітніми технологіями, недостатній розвиток рефлексивних умінь, ознаки професійного вигорання у третини педагогів.

Упровадження системи технологій, що включала модульне навчання, тренінги, проєктну діяльність, професійні навчальні спільноти, рефлексивні практики, призвело до статистично значущого підвищення рівня всіх компонентів професійних компетенцій в експериментальній групі. Найбільший приріст спостерігався за рефлексивним (28,4 бала) та діяльнісним (22,3 бала) критеріями, що свідчить про практичну спрямованість програми та формування метакомпетенцій.

Якісні зміни виявилися не менш важливими за кількісні показники. Учителі експериментальної групи продемонстрували трансформацію професійної ідентичності, перехід від репродуктивної до інноваційної парадигми діяльності, формування внутрішньої мотивації неперервного професійного розвитку. Створена професійна спільнота стала ресурсом подальшого розвитку та поширення інноваційного досвіду.

Порівняння результатів експериментальної та контрольної груп підтвердило, що позитивні зміни зумовлені саме впровадженими технологіями, а не природним професійним зростанням чи зовнішніми факторами. Стійкість досягнутих результатів, підтверджена відстроченим контролем, свідчить про глибинний характер змін та формування нових професійних компетенцій, а не про короткочасний тренінговий ефект.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження присвячене актуальній проблемі розвитку професійних компетенцій учителів початкових класів в умовах реформування освіти, трансформації освітньої парадигми та глобальних викликів цифровізації суспільства. Теоретичний аналіз, методологічне обґрунтування, емпіричне дослідження та експериментальна перевірка розроблених технологій дозволили досягти поставленої мети та комплексно вирішити визначені завдання, отримавши науково обґрунтовані результати, що мають теоретичне та практичне значення для розвитку педагогічної науки і вдосконалення системи післядипломної педагогічної освіти.

1. Теоретичний аналіз проблеми професійних компетенцій учителів початкових класів дозволив визначити сутність, структуру та специфіку досліджуваного феномену в контексті сучасних освітніх трансформацій. Професійні компетенції учителя початкових класів концептуалізовано як складне інтегративне особистісно-професійне утворення, що синтезує систему взаємопов'язаних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, ціннісних орієнтацій та досвіду творчої діяльності, які забезпечують готовність і здатність ефективно виконувати професійні функції в мінливих умовах освітнього середовища. Структурний аналіз виокремив шість базових компетенцій: предметно-методичні компетенції (глибоке володіння змістом та методикою викладання усіх предметів початкової школи, здатність до міжпредметної інтеграції); психолого-педагогічні компетенції (розуміння закономірностей вікового розвитку молодших школярів, уміння організовувати розвивальне освітнє середовище, здатність до диференціації та індивідуалізації навчання); організаційно-управлінські компетенції (проектування освітнього процесу, управління класом, організація різних видів діяльності учнів); комунікативні компетенції (педагогічна взаємодія з учнями, батьками, колегами, здатність до конструктивного вирішення конфліктів); дослідницько-інноваційні компетенції (аналіз педагогічної

практики, впровадження інновацій, участь у дослідно-експериментальній роботі); цифрові компетенції (використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі, створення цифрового навчального контенту). Установлено, що кожна компетенція має тріадичну структуру, що включає когнітивний компонент (система професійних знань), діяльнісний компонент (комплекс професійних умінь та навичок) та особистісний компонент (професійно значущі якості, мотивація, ціннісні орієнтації), які перебувають у діалектичній єдності та взаємозумовленості. Специфіка професійної діяльності вчителя початкових класів, зумовлена багатопредметністю викладання, необхідністю роботи з дітьми молодшого шкільного віку в період критичних новоутворень психіки, потребою створення цілісного розвивального освітнього середовища, визначає особливі вимоги до структури, змісту та рівня розвитку професійних компетенцій, що вирізняє початкову освіту з-поміж інших освітніх ланок.

2. Аналіз нормативно-правового забезпечення та міжнародного досвіду виявив провідні тенденції та ефективні практики професійного розвитку вчителів, що створює основу для модернізації вітчизняної системи післядипломної педагогічної освіти. Систематизація нормативно-правових документів України (Закони «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», Концепція «Нова українська школа», професійний стандарт вчителя початкових класів, Положення про сертифікацію педагогічних працівників) засвідчила чітко виражені тенденції: децентралізацію управління професійним розвитком із наданням більшої автономії вчителям у виборі форм підвищення кваліфікації; диверсифікацію суб'єктів надання освітніх послуг через залучення закладів вищої освіти, громадських організацій, приватних провайдерів; перехід від кваліметричної до компетентнісної парадигми оцінювання професійної майстерності через запровадження сертифікації педагогічних працівників; цифровізацію форм професійного розвитку із розширенням можливостей дистанційного та змішаного навчання; індивідуалізацію освітніх траєкторій

через накопичувальну систему підвищення кваліфікації. Компаративний аналіз міжнародного досвіду (Фінляндія, Сінгапур, Японія, Канада, Австралія, країни Європейського Союзу) виявив універсальні принципи ефективних систем професійного розвитку вчителів: високі вимоги до базової педагогічної освіти з акцентом на практичну підготовку та розвиток рефлексивних навичок; системну багаторівневу підтримку молодих учителів через програми менторства та адаптації до професійної діяльності; розвиток горизонтальних професійних навчальних спільнот (*lesson study*, *professional learning communities*) як основного механізму неформального професійного розвитку; органічну інтеграцію дослідницької діяльності в щоденну педагогічну практику через *action research*; індивідуалізацію освітніх траєкторій на основі діагностики професійних дефіцитів; диференціацію кар'єрних шляхів учителів з визнанням різних моделей професійного зростання. Критичне осмислення зарубіжного досвіду дозволило визначити перспективні напрями адаптації кращих практик до вітчизняних умов з урахуванням національних особливостей освітньої системи, соціокультурного контексту та ресурсних можливостей.

3. Методологічний апарат дослідження базується на чотирьох критеріях оцінювання: когнітивний критерій (вагомість 25%) характеризує глибину, системність, оперативність професійних знань з педагогіки, психології, методики викладання предметів початкової школи; діяльнісний критерій (вагомість 35%) відображає практичну майстерність планування, організації, реалізації та моніторингу освітнього процесу; особистісний критерій (вагомість 20%) охоплює професійно значущі якості, мотиваційну спрямованість, ціннісні орієнтації; рефлексивний критерій (вагомість 20%) розкриває здатність до самоаналізу, самооцінки, саморозвитку та проєктування індивідуальної траєкторії професійного зростання. Кожен критерій конкретизовано через систему вимірюваних показників з визначенням специфічних діагностичних методик, що дозволило сконструювати інтегральний показник рівня професійних компетенцій.

Психодіагностичний інструментарій включає валідовані міжнародні методики: опитувальник TRACK (D. Schmidt, E. Baran et al., 2009) для діагностики технологічно-педагогічної компетентності; опитувальник MBI (C. Maslach, S. Jackson) для виявлення синдрому професійного вигорання; методику Т. Elhersa для оцінки мотивації до успіху; методику L. Michelson (адаптація Ю. Гільбуха) для діагностики комунікативної компетентності; 16-факторний опитувальник R. Cattell для визначення особистісного профілю; типологію J. Holland для ідентифікації професійної спрямованості; методику Т. Leary для аналізу міжособистісних відносин. Валідність розробленої системи критеріїв та показників верифіковано методом експертних оцінок з високим коефіцієнтом конкордації Кендалла ($W=0,84$), надійність діагностичного інструментарію підтверджено методом тест-ретест з кореляцією результатів $r=0,91$ та внутрішньою узгодженістю тесту професійних знань за коефіцієнтом альфа Кронбаха $\alpha=0,87$. Виокремлення чотирьох рівнів сформованості професійних компетенцій (початковий 0-25 балів, базовий 26-50 балів, достатній 51-75 балів, високий 76-100 балів) створило основу для диференційованої діагностики та побудови індивідуалізованих програм професійного розвитку.

Результати констатувального психодіагностичного дослідження виявили критичні зони професійного розвитку сучасних учителів початкових класів. Діагностика технологічно-педагогічної компетентності засвідчила значний розрив між традиційними педагогічними знаннями ($M=4,12$; $SD=0,76$) та технологічною компетентністю ($M=2,87$; $SD=0,94$), при цьому лише 23,2% респондентів демонструють високий рівень TRACK, тоді як 41,1% учителів перебувають на базовому рівні інтеграції цифрових технологій в освітній процес. Виявлено статистично значущу негативну кореляцію між стажем роботи та рівнем технологічної компетентності ($r=-0,34$; $p<0,01$), що актуалізує потребу в систематичному підвищенні кваліфікації досвідчених педагогів у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Дослідження професійного вигорання виявило тривожну картину психологічного стану

педагогічних працівників: високий рівень емоційного виснаження діагностовано у 32,1% респондентів ($M=26,4$; $SD=8,3$), середній рівень деперсоналізації у 48,2% учителів ($M=12,7$; $SD=5,6$), редукцію особистих досягнень у 37,5% педагогів ($M=31,2$; $SD=7,8$), при цьому 14,3% мають сформоване професійне вигорання, а 37,5% перебувають у стадії його формування. Факторний аналіз встановив статистично значущі кореляції між емоційним виснаженням та навантаженням ($r=0,52$; $p<0,001$), між деперсоналізацією та відсутністю адміністративної підтримки ($r=0,41$; $p<0,01$), між редукцією досягнень та браком можливостей професійного зростання ($r=-0,47$; $p<0,001$), що вказує на системний характер проблеми та необхідність комплексних організаційних змін для подолання професійного вигорання. Мотиваційна діагностика встановила домінування помірного рівня мотивації до успіху у 55,4% учителів ($M=14,3$; $SD=4,2$), проте тривожним індикатором є 25,0% педагогів з низькою мотивацією до професійних досягнень, що корелює з ризиками професійної стагнації та зниження якості освітніх послуг. Дослідження особистісних профілів за опитувальником R. Cattell ідентифікувало три домінантні психотипи вчителів початкових класів: емоційно-комунікативний (39,3%), раціонально-організований (35,7%), креативно-автономний (25,0%), що підтверджує варіативність індивідуально-психологічних траєкторій професійного становлення та необхідність диференційованого підходу до професійного розвитку різних категорій педагогів. Виявлено критичні зони психологічного благополуччя педагогів: емоційна стабільність ($M=5,2$ стени; $SD=2,1$) та внутрішня напруженість ($M=6,8$ стени; $SD=1,9$) перебувають на межі норми, що актуалізує необхідність психологічної підтримки педагогічних працівників.

4. Розроблено та науково обґрунтовано систему інноваційних технологій розвитку професійних компетенцій учителів початкових класів, що інтегрує сучасні андрагогічні підходи, інтерактивні методи навчання та цифрові освітні інструменти. Концептуальною основою системи виступають принципи андрагогіки (самостійність у навчанні, опора на життєвий досвід, актуальність

та практична спрямованість змісту), принцип практикоорієнтованості (пріоритет вирішення реальних професійних завдань над абстрактним теоретизуванням), принцип інтерактивності (активна взаємодія, діалогічність, колаборативне навчання), принцип індивідуалізації (урахування індивідуальних освітніх потреб, стилів навчання, професійних дефіцитів). Технологічний інструментарій системи охоплює: модульне навчання з гнучкою архітектурою освітніх програм, що дозволяє конструювати індивідуальні траєкторії професійного розвитку; тренінгові технології для формування практичних умінь через симуляцію професійних ситуацій; проєктну діяльність з розробкою авторських методичних продуктів та їх апробацією в реальній практиці; професійні навчальні спільноти (lesson study, педагогічні студії) для горизонтального обміну досвідом та колективного вирішення професійних проблем; рефлексивні практики (педагогічні щоденники, відеоаналіз власних уроків, супервізії) для розвитку здатності до критичного осмислення професійної діяльності; мікронавчання через короткі фокусні модулі для оперативного оволодіння специфічними навичками; наставництво як форму персоналізованої підтримки професійного розвитку. Розроблена програма професійного розвитку загальним обсягом 72 години структурована за трьома модулями: діагностично-мотиваційний модуль (12 годин) для визначення професійних дефіцитів та побудови індивідуальної траєкторії розвитку; змістово-діяльнісний модуль (48 годин) для системного формування всіх компонентів професійних компетенцій через інтеграцію різних технологій навчання; рефлексивно-оцінний модуль (12 годин) для осмислення набутого досвіду, самооцінювання професійного зростання та планування подальшого саморозвитку. Програма забезпечує збалансований розвиток когнітивного, діяльнісного, особистісного та рефлексивного компонентів професійних компетенцій через оптимальне поєднання теоретичної підготовки (30%), практичної роботи (50%) та рефлексивного осмислення (20%).

5. Експериментальна перевірка ефективності розроблених технологій підтвердила їх високу результативність через статистично значущі позитивні зміни рівня професійних компетенцій учителів експериментальної групи. Формувальний експеримент, проведений протягом травня-липня 2025 року, залучив 56 учителів початкових класів, розподілених на експериментальну ($n=28$) та контрольну ($n=28$) групи з підтвердженою статистичною однорідністю за основними характеристиками (стаж роботи, кваліфікаційна категорія, вік, базовий рівень компетенцій). В експериментальній групі, яка брала участь у спеціально організованій програмі професійного розвитку, виявлено статистично значуще підвищення рівня професійних компетенцій за всіма критеріями: когнітивний критерій зріс з 38,2 до 58,8 балів (приріст 20,6 бала; $t=8,74$; $p<0,001$), що свідчить про істотне розширення системи професійних знань, підвищення їх глибини та оперативності застосування; діяльнісний критерій підвищився з 42,5 до 64,8 балів (приріст 22,3 бала; $t=9,12$; $p<0,001$), демонструючи якісну трансформацію практичних умінь планування, організації та реалізації освітнього процесу; особистісний критерій зріс з 45,7 до 62,4 балів (приріст 16,7 бала; $t=7,28$; $p<0,001$), що відображає позитивну динаміку мотивації професійної діяльності, розвиток професійно значущих якостей, трансформацію ціннісних орієнтацій; рефлексивний критерій продемонстрував найбільший приріст з 34,3 до 62,7 балів (приріст 28,4 бала; $t=10,56$; $p<0,001$), засвідчуючи формування стійкої здатності до критичного самоаналізу, усвідомленого проєктування професійного саморозвитку. Інтегральний показник професійних компетенцій в експериментальній групі зріс з 40,8 до 62,3 балів (приріст 21,5 бала; $t=11,23$; $p<0,001$), тоді як у контрольній групі зміни виявилися статистично незначущими (приріст 3,2 бала; $t=1,45$; $p>0,05$). Якісні зміни включають трансформацію професійної ідентичності з пасивного виконавця регламентованих функцій до активного суб'єкта освітніх інновацій, перехід від репродуктивної до креативної парадигми педагогічної діяльності, формування стійкої установки на неперервний професійний розвиток та самовдосконалення. Розроблені

методичні рекомендації для керівників закладів освіти, методистів, викладачів системи підвищення кваліфікації забезпечують можливість масштабування та поширення позитивного досвіду в системі післядипломної педагогічної освіти.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів багатогранної проблеми професійного розвитку вчителів початкових класів у сучасних умовах. Перспективними напрямками подальших наукових розвідок є: розробка цифрової платформи для неперервного професійного розвитку педагогів з використанням технологій штучного інтелекту для персоналізації освітніх траєкторій; лонгітюдне дослідження впливу професійних компетенцій учителів на навчальні досягнення, мотивацію та особистісний розвиток учнів початкової школи; створення системи багаторівневої сертифікації професійних компетенцій з визнанням результатів неформального та інформального навчання; адаптація розроблених технологій для професійного розвитку вчителів-предметників основної та старшої школи, вихователів закладів дошкільної освіти, викладачів професійної освіти; дослідження ефективності міжнародних форм професійного розвитку (стажування, міжнародні проєкти, професійні обміни) для підвищення якості педагогічної діяльності; вивчення впливу організаційної культури закладу освіти на професійний розвиток педагогічних працівників; розробка інструментів оцінювання soft skills учителів та технологій їх цілеспрямованого формування.

Практичне значення дослідження полягає в можливості безпосереднього використання його результатів у різних сферах освітньої діяльності. Розроблені технології професійного розвитку можуть бути впроваджені в систему післядипломної педагогічної освіти через інститути підвищення кваліфікації, університети, громадські організації; у методичну роботу закладів освіти через організацію професійних навчальних спільнот, наставництво, lesson study; у самоосвітню діяльність учителів для побудови індивідуальних траєкторій професійного зростання. Створений діагностичний інструментарій може використовуватися для моніторингу професійного

розвитку педагогів на рівні закладу освіти, територіальної громади, регіону; для планування змісту та форм методичної роботи на основі виявлених професійних дефіцитів; для об'єктивного оцінювання професійної майстерності в процесі атестації та сертифікації педагогічних працівників; для формування індивідуальних планів професійного розвитку з урахуванням діагностованих потреб. Результати дослідження можуть бути корисними для різних категорій освітян: керівників закладів освіти при організації внутрішньошкільної системи професійного розвитку педагогів; методистів при проєктуванні програм підвищення кваліфікації та методичного супроводу; викладачів системи післядипломної освіти при розробці та реалізації освітніх програм для вчителів; розробників освітньої політики при формуванні стратегії професійного розвитку педагогічних кадрів на національному та регіональному рівнях; вчителів-практиків при плануванні власного професійного саморозвитку та рефлексії педагогічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/>
2. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи : колективна монографія / Г. В. Єльнікова, Т. А. Борова, О. М. Касьянова, Г. А. Полякова та ін. ; за заг. ред. Г. В. Єльнікової. Чернівці : Технодрук, 2009. 772 с.
3. Андрущенко В. Організоване суспільство: проблеми суспільної самоорганізації та інституалізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу: у 2 кн. 3-тє вид., виправл., доповн. Київ : Знання України, 2018. 659 с.
4. Антонова О. Є., Дубасенюк О. А., Семенюк Т. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: монографія. 2003. 193 с.
5. Антонова О. Є., Маслак Л. П. Європейський вимір компетентнісного підходу та його концептуальні засади : монографія. Житомир, 2011. С. 81–109.
6. Ашиток Н. Комунікативна компетентність педагога: структура, етапи формування. Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал. Дрогобич : Вид-во Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. №6 (125). С. 10–13.
7. Байдюк Л. М. Теоретичне підґрунтя, структура та умови вдосконалення комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки. Педагогічні науки: теорія та практика. 2024. № 2. С. 44-49. <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2024-2-06>
8. Бахмат Н. В. Використання хмарних технологій у діяльності вчителя початкової школи зі спрямуванням на неперервний розвиток. Неперервна педагогічна освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи. Умань : О. О Жовтий, 2016. С. 12–15.

9. Бацула Н. В. Адаптивність освітнього процесу в умовах гуманізації закладу загальної середньої освіти. Адаптивні процеси в освіті : збірник матеріалів 6-го Всеукраїнського наукового форуму з міжнародною участю; [за наук. ред. Г. В. Єльнікової, М. Л. Ростоки; ред. з заг. питань: Л. О. Лузан, О. О. Почуєва, З. В. Рябова]. Харків : Мачулин, 2021. № 3. С. 134–135. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/730333/1/Zbirnyk%20AAE\(6\),%202021.pdf](https://lib.iitta.gov.ua/730333/1/Zbirnyk%20AAE(6),%202021.pdf)
10. Бацула Н. В. Дискурс: виклики, реалії та персональний бренд освітян в умовах воєнного стану в Україні. Адаптивні процеси в освіті : матеріали Другого міжнародного наукового форуму. Київ – Харків – Запоріжжя, 07-08.02.2023. С. 96–98.
11. Бацула Н. В. Зміст професійного розвитку вчителів початкової школи в умовах закладу загальної середньої освіти. Освіта і суспільство : збірник наукових праць. Прешовський університет (Словаччина), 2020. С. 10–19. URL: <https://www.pulib.sk/web/pdf/web/viewer.html?file=/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova14/subor/9788055524382.pdf>
12. Бацула Н. В. Інноваційні технології у професійному розвитку вчителя початкової школи. Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути: тези доп. І Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 6–7 лютого 2020 р. Дніпро, 2020. Т. 1. С. 57–62. URL: <http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2020/02/TOM-1-Zbirnik-1-mizhnarodna-nauk-prakt-int.-konf-Winter-Debates-1.pdf>
13. Бацула Н. В. Моніторинг як ефективний засіб оцінювання якості освіти в закладі загальної середньої освіти. The I International Science Conference on Multidisciplinary Research, January 19–21, 2021, Berlin, Germany. С. 614–618. URL: <https://isg-konf.com/uk/i-international-science-conference-on-multidisciplinary-research-ua/>

- 14.Бацула Н. В. Свідोцтво про реєстрацію авторського права на твір № 110949. Навчальний твір «Дистанційний курс» (6 презентацій) «Узагальнюємо і систематизуємо вивчене у 2-му класі. Вивчаємо рівняння». Дата реєстрації 12.01.2022.
- 15.Бацула Н. В. Умови створення освітнього середовища закладу загальної середньої освіти на адаптивних засадах. Адаптивні процеси в національній системі освіти : збірник матеріалів V Всеукраїнського наукового форуму / упоряд. О. О. Почуєва; ред. кол.: Г. В. Єльнікова (голова), Г. Ю. Кравченко, Л. О. Лузан, М. Л. Ростока, З. В. Рябова. Харків : Мачулин, 2020. С. 55–56. URL: http://adaptive.org.ua/files/zbirka_forum.pdf
- 16.Бацула Н. В. Управління професійним розвитком учителів початкової школи в умовах Нової української школи. Scientific Journal Virtus. November, № 38, 2019. С. 83–85. URL: <http://virtus.conference-ukraine.com.ua/Journal38>
- 17.Бацула Н. В., Кравченко Г. Ю. Створення освітнього середовища закладу загальної середньої освіти як засобу управління професійним розвитком учителів початкової школи. Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків – м. Торунь, 3–4 березня 2020 року. Харків : ФО-П Панов А. М., 2020. С. 236–239. URL: https://b264252c-434d-45eeba7161230c6cf60a.filesusr.com/ugd/540c3d_8857973b6136416e95674a5b83234a18.pdf?index=true
- 18.Бачієва Л. О. Аналіз закордонної практики моделювання дослідницької діяльності фахівців педагогічної освіти. Академічні студії. Серія «Педагогіка». 2024. № 3. С. 21-27. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.3.4>
- 19.Бачієва Л. О. До питання актуальності підготовки викладачів професійної освіти до дослідницької діяльності. Проблеми інженерно-

- педагогічної освіти : зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. Харків, 2023. № 80. С. 5-13.
20. Бачієва Л. О. Модель формування віртуальної мобільності фахівців харчової галузі. Молодь і ринок : щомісячний науково-педагогічний журнал / Дрогобицький держ. педагогічний ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич, 2024. № 3/223. С. 122-127.
 21. Беляєв С. Б., Ільїна О. О. Формування Soft Skills у майбутніх учителів Нової української школи. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. Запоріжжя, 2021. № 79. С. 13–16. URL: http://www.pedagogyjournal.kpu.zp.ua/archive/2021/79/part_1/2.pdf
 22. Беляєв С. Б. Професійна підготовка майбутніх учителів до розробки і використання педагогічних технологій : монографія. Харків : Видавець СПД-ФО Захаренко В.В., 2019. 410 с.
 23. Берека В. Є., Галас А. В. Професійна компетентність вчителя початкових класів: навчально-методичний посібник для вчителів. Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 496 с.
 24. Беседа Н. А. Підготовка вчителя до застосування здоров'язбережувальних технологій у системі методичної роботи загальноосвітнього навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2012. 20 с.
 25. Бібік Н. М., Ващенко Л. С., Локшина О. І. та ін. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.
 26. Бібік Н. Переваги та ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті. Український педагогічний журнал. 2015. № 1. С. 47–58.
 27. Білик О., Король Н., Куцик О. Професійна компетентність вчителя початкових класів в умовах сучасних викликів. Молодь і ринок. 2022. № 7–8. С. 205–206.

- 28.Бондар В., Шапошнікова І. Адаптивне навчання студентів як передумова реалізації компетентнісного підходу до професійної підготовки вчителя. Рідна школа : щомісяч. наук.-пед. журн. 2013. № 11. С. 36–41.
- 29.Борова Т. А. Теоретичні засади адаптивного управління професійним розвитком науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу : монографія. Харків : Компанія СМІТ, 2011. 384 с.
- 30.Борова Т. А., Рябова З. В., Кравченко Г. Ю, Почуєва О. О. Педагогічний консалтинг : навч. посіб. Луцьк : Терен, 2019. 354 с.
- 31.Бранашко Л. Концепція педагогічної компетентності майбутніх учителів у системі ступеневої підготовки спеціалістів початкової ланки освіти. Хмельницький, 2010.
- 32.Віаніс–Трофименко К. Б., Лісовенко Г. В. Підвищення професійної компетентності педагога. Харків : Основа, 2007. 176 с.
- 33.Віднічук М. А. Формування професійної компетентності педагогічних працівників в умовах післядипломної педагогічної освіти регіону : темат. зб. праць / за заг. ред. В. В. Олійника. Рівне, 2012. 632 с.
- 34.Вітюк В. Професійна підготовка учителів початкових класів до роботи в новій українській школі. Acta Paedagogica Volynienses. 2024. № 3. С. 3–8. <https://doi.org/10.32782/apv/2024.3.1>
- 35.Вітюк В. В. Інноваційні технології професійного розвитку педагогів в умовах реформування освіти. Педагогічний пошук. 2018. № 2. С. 7–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp_2018_2_4
- 36.Власенко О. М. Специфіка викладання спецкурсу «Методика педагогічного експерименту». Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання : монографія / за ред. проф. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 380–396.
- 37.Галєєва А. П. Організаційно-педагогічні умови виховної діяльності у вищому аграрному навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Дрогобич, 2009. 22 с.

- 38.Ганашок А. І. Інтерактивна дошка як засіб підвищення пізнавальної активності й ефективності навчання на уроках інформатики. Інформаційні технології і засоби навчання. 2016. Т. 51, № 1. С. 21–35.
- 39.Галузевий стандарт вищої освіти: Освітньо-кваліфікаційна характеристика бакалавра за спеціальністю 6.010100 Початкове навчання. URL:
<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/16847/kniga%20OKH.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- 40.Германсон Г. Розвиток цифрової компетентності вчителів закладів загальної середньої освіти за методиками НУШ. Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка. 2022. № 14 (27).
[https://doi.org/10.33296/2707-0255-14\(27\)-07](https://doi.org/10.33296/2707-0255-14(27)-07)
- 41.Гладкова В., Рябова З., Пікож Т. Адаптивна модель прогнозування професійного розвитку працівників закладів освіти в умовах ризику та невизначеності. Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка. 2023. № 16 (31). URL:
<https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/597>
- 42.Гладун М. А., Сабліна М. А. Сучасні онлайн-інструменти інтерактивного навчання як технологія співробітництва. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. 2018. № 4. С. 33–43. URL:
<https://doi.org/10.28925/2414-0325.2018.4.3343>
- 43.Головатенко Т. Genially: створення та використання в освітньому процесі. YouTube: веб-сайт. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=VWzCMNspboY> (дата звернення 24.06.2023).
- 44.Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям. Київ–Вінниця : Планер, 2010. 308 с.
- 45.Горбунова В. Психологія командотворення: Ціннісно-рольовий підхід до формування та розвитку команд. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 380 с.

- 46.Гоцуляк К. І., Стамбульська Т. І. Формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи в умовах дистанційного навчання у фаховому коледжі. Педагогічні науки: теорія та практика. 2021. № 1(1). С. 143-148. <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2021-1-1-22>
- 47.Гуржій А. М., Лапінський В. В. Електронні освітні ресурси як основа сучасного навчального середовища загальноосвітніх навчальних закладів. Інформаційні технології в освіті. 2013. № 15. С. 30–37.
- 48.Гурін Р. С. Підготовка майбутнього вчителя гуманітарного профілю до застосування нових інформаційних технологій у навчальному процесі загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. 2004. 21 с.
- 49.Державний стандарт вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 18.03.2002 р. № 333. URL: <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/vyshcha/standarty/2021/03/19/192-Budivn.ta.tsyvil.inzhener-bakalavr-VO.18.01.pdf> (дата звернення: 10.02.2025).
- 50.ДСПТО 8332.F.43.12-2015 Професія: 8332 Машиніст екскаватора одноковшового. 4-8 розрядів. Київ, 2015. 63 с.
- 51.ДСПТО 8333.C.24.10-2015 Професія: 8333 Машиніст крана металургійного виробництва. 4-8 розрядів. Київ, 2015. 80 с.
- 52.Дмитренко К. А., Коновалова М. В., Семиволос О. П., Бекетова С. В. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності : метод. посіб. Харків : ВГ «Основа», 2018. 119 с.
- 53.Єльнікова Г., Зайченко О., Маслов В. Теоретичні та методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти. Київ–Чернівці : Книги–XXI, 2010. 460 с.
- 54.Козакова Н. Б. Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів. Форум педагогічних ідей «Урок». 2015. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/31210/

55. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.
56. Концепція НУШ. 2016 р. URL: <https://mon.gov.ua/tag/nova-ukrainska-shkola?&tag=nova-ukrainska-shkola>
57. Концепція «Нова українська школа». 2016. 27 жовтня. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html> (дата звернення: 08.04.2019).
58. Молнар-Чатлош А. О. Професійні вимоги до майбутніх учителів початкових класів в Україні. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2025. № 217. С. 368-373. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-217-368-373>
59. Наказ «Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>
60. Наказ МОН «Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти». 2024 р. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>
61. Овчарук О. Ключові компетентності: Європейське бачення. Управління освітою. 2004. № 2. С. 6–9.
62. Онищенко І. М. Модель формування фахової компетентності майбутнього вчителя початкових класів. Навчання і виховання обдарованої особистості: теорія та практика. 2012. № 8. С. 94-101.
63. Постанова КМУ «Про затвердження державної програми «Вчитель». 2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379-2002-%D0%BF/ed20020328#Text>

- 64.Постанова КМУ «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання». 2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1717-2000-%D0%BF/ed20001116#Text>
- 65.Про затвердження професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» : наказ Міністерства соціальної політики № 1143 від 10.08.2018 р. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/61635/ (дата звернення: 10.04.2019).
- 66.Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»). 1993. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п>
- 67.Радкевич В. Розвиток професійної та фахової передвищої освіти в умовах трансформаційних процесів. Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання : зб. матер. XIV зв. Всеукр. конфер., м. Київ, 7 травня 2020 / за заг. ред. В. Радкевич. Київ, 2020. С. 16–29.
- 68.Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти "Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта"» на період до 2027 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.02.2024).
- 69.Arnet-Clark I., Smeets-Cowan R., Kühnis J. Competences in Teacher Education at Schwyz University of Teacher Education (HHSZ), and the Swiss Education Policy. Pädagogische Hochschule Schwyz, 2015. P. 88–100. URL: <http://www.phsz.ch> (дата звернення: 08.04.2019).
- 70.Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft).
- 71.Fauth B. et al. Exploring teacher popularity: associations with teacher characteristics and student outcomes in primary school. Social Psychology of

- Education. 2018. № 21. P. 1225–1249. URL: <https://doi.org/10.1007/s11218-018-9462-x>
72. Hakim A. Contribution of Competence Teacher (Pedagogical, Personality, Professional Competence and Social) On the Performance of Learning. The International Journal of Engineering and Science. 2015. № 4 (2). P. 1–12.
73. Key Competencies. A developing concept in general compulsory education. Eurydice. The information network on education in Europe, 2002.
74. Kordestani F., Aghdam N. S. G., Daneshfar A. The Study of Elementary School Teachers' Professional Competencies and Comparing it with International Standards. International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development. 2014. № 3 (4). P. 180–184.
75. Kunter M. et al. Professional competence of teacher: Effects on instructional quality and student development. Journal of Educational Psychology. 2013. № 105 (3). P. 805–820.
76. Mulder M., Weigel T., Collins K. The concept of competence in the development of vocational education and training in selected EU member states: a critical analysis. Journal of Vocational Education & Training. 2007. № 1. P. 67–88. URL: <https://doi.org/10.1080/13636820601145630>
77. Pamies J. et al. The introduction of a competence-based curriculum in Spain: From the Primary school to the training of teachers. Časopis e-PEDAGOGIUM. Vydává Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. 2015. № 2. P. 72–84.
78. Raven J. Competence in modern society: Its identification, development and release. January 1, 1984. 251 p.
79. Recommendation of the European Parliament and of the council on key competences for lifelong learning. Commission of the European communities, Brussels. 2005. URL: http://jows.pl/sites/default/files/KE_European%20Indicator%20of%20Language%20Competence_2005.pdf (дата звернення: 08.04.2019).

ДОДАТКИ

Описова статистика дослідження

Емоційне вигорання

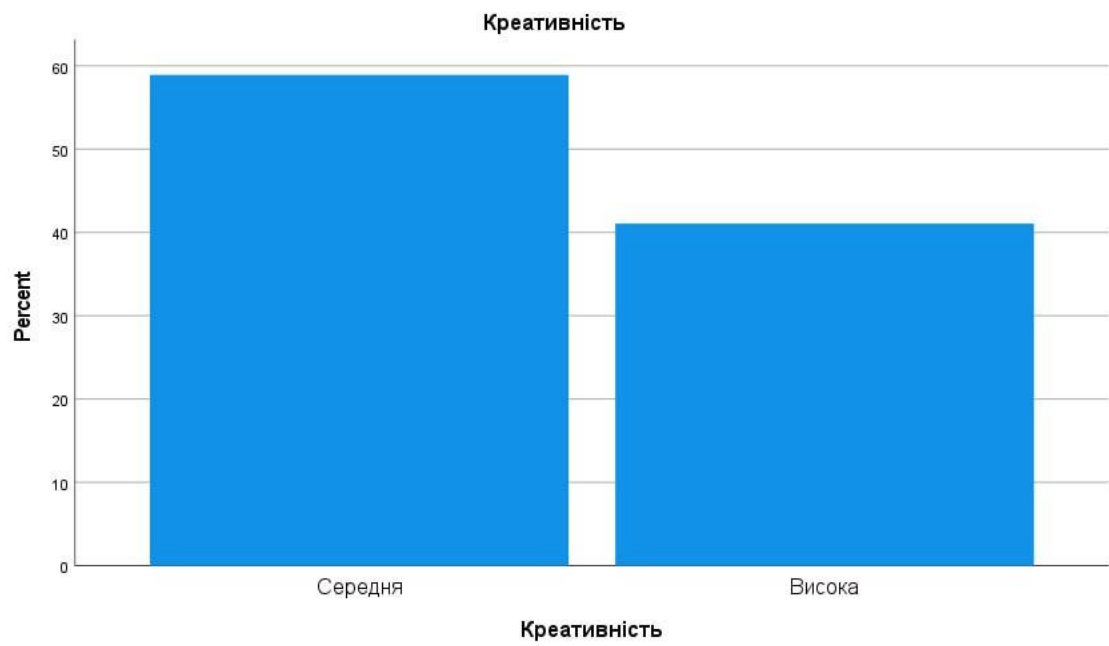
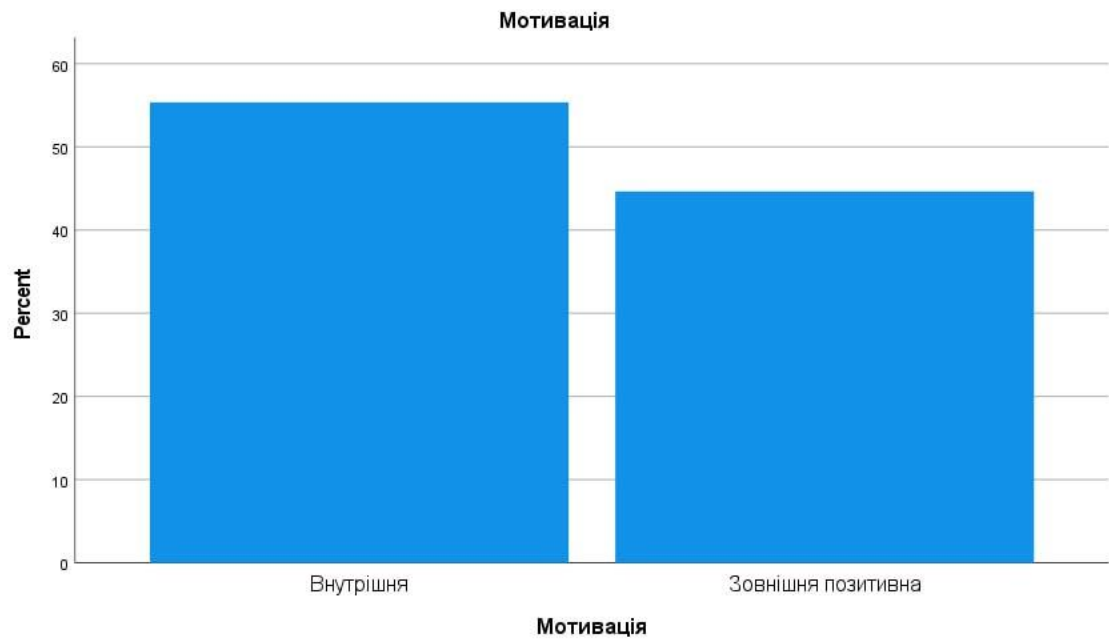
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Низький	12	21,4	21,4	21,4
	Середній	30	53,6	53,6	75,0
	Високий	14	25,0	25,0	100,0
	Total	56	100,0	100,0	

Деперсоналізація

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Низький	25	44,6	44,6	44,6
	Середній	23	41,1	41,1	85,7
	Високий	8	14,3	14,3	100,0
	Total	56	100,0	100,0	

Редукція досягнень

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Низький	12	21,4	21,4	21,4
	Середній	30	53,6	53,6	75,0
	Високий	14	25,0	25,0	100,0
	Total	56	100,0	100,0	

Correlations

		Приріст когнітивний	Приріст діяльнісний	Приріст особистісний	Приріст рефлексивни й	Приріст інтегрованої компетентно сті	Комунікація	Емпатія
Приріст когнітивний	Pearson Correlation	.a	.a	.a	.a	.a	.a	.a
	Sig. (2-tailed)		.	.	.	.	.	.
	N	0	0	0	0	0	0	0
Приріст діяльнісний	Pearson Correlation	.a	.a	.a	.a	.a	.a	.a
	Sig. (2-tailed)	.	.	.	.	.	.	.
	N	0	0	0	0	0	0	0
Приріст особистісний	Pearson Correlation	.a	.a	.a	.a	.a	.a	.a
	Sig. (2-tailed)	.	.	.	.	.	.	.
	N	0	0	0	0	0	0	0
Приріст рефлексивний	Pearson Correlation	.a	.a	.a	.a	.a	.a	.a
	Sig. (2-tailed)	.	.	.	.	.	.	.
	N	0	0	0	0	0	0	0
Приріст інтегрованої компетентності	Pearson Correlation	.a	.a	.a	.a	.a	.a	.a
	Sig. (2-tailed)	.	.	.	.	.	.	.
	N	0	0	0	0	0	0	0
Комунікація	Pearson Correlation	.a	.a	.a	.a	.a	.a	.a
	Sig. (2-tailed)	.	.	.	.	.	.	.
	N	0	0	0	0	0	0	0
Емпатія	Pearson Correlation	.a	.a	.a	.a	.a	.a	.a
	Sig. (2-tailed)	.	.	.	.	.	.	.
	N	0	0	0	0	0	0	0

a. Cannot be computed because at least one of the variables is constant.

ДОДАТОК А

Додаток А

Психодіагностичні методики та результати емпіричного дослідження професійних компетенцій учителів початкових класів

А.1. ОПИТУВАЛЬНИК ТЕХНОЛОГІЧНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЗНАНЬ TRACK

Technological Pedagogical Content Knowledge Survey

(Schmidt et al., 2009)

Мета методики: діагностика рівня технологічно-педагогічної компетентності вчителя, що інтегрує технологічні, педагогічні та предметні знання.

Структура опитувальника: 47 тверджень, організованих у 7 доменів знань.

Інструкція: Оцініть кожне твердження за 5-бальною шкалою:

- 1 – повністю не погоджуюся
- 2 – не погоджуюся
- 3 – важко відповісти
- 4 – погоджуюся
- 5 – повністю погоджуюся

Блок 1. Технологічне знання (ТК) – 7 питань

1. Володію навичками роботи з різними технологічними інструментами
2. Швидко освоюю нові технології
3. Часто експериментую з новими технологіями
4. Маю достатньо можливостей працювати з різними технологіями
5. Слідкую за новими важливими технологіями
6. Володію багатьма технічними навичками
7. Маю достатньо часу для роботи з технологіями

Блок 2. Педагогічне знання (РК) – 7 питань

8. Знаю, як оцінювати навчальні досягнення учнів у класі

9. Можу адаптувати стиль викладання до різних учнів
10. Можу оцінити навчання учнів різними способами
11. Можу використовувати широкий спектр педагогічних підходів
12. Знаю, як організувати діяльність учнів у класі
13. Можу керувати класом ефективно
14. Розумію когнітивний розвиток учнів початкової школи

Блок 3. Предметне знання (СК) – 7 питань

15. Маю достатні знання з української мови та літератури
16. Маю достатні знання з математики
17. Можу використовувати математичний спосіб мислення
18. Маю достатні знання з природознавства
19. Маю достатні знання з мистецтва
20. Маю різні способи розуміння предметних концепцій
21. Постійно оновлюю предметні знання

Блок 4. Педагогічно-предметне знання (РСК) – 6 питань

22. Знаю, як вибрати ефективні підходи навчання для керування мисленням учнів
23. Можу обирати ефективні підходи навчання предмета
24. Розумію концепції, які є складними для учнів
25. Знаю про типові труднощі учнів у засвоєнні предмета
26. Знаю, як організувати предметне викладання
27. Володію методикою викладання предметів початкової школи

Блок 5. Технологічно-предметне знання (ТСК) – 6 питань

28. Знаю про технології, які можу використовувати для предметного навчання
29. Можу обирати технології, що підсилюють зміст уроку
30. Розумію, які технології підходять для викладання предмета
31. Знаю про нові технології викладання предметів
32. Використовую технології для представлення предметного змісту
33. Інтегрую технології у предметне викладання

Блок 6. Технологічно-педагогічне знання (ТРК) – 7 питань

- 34.Можу обирати технології, що підсилюють педагогічні підходи
- 35.Можу обирати технології, що підсилюють навчання учнів
- 36.Мислю критично про використання технологій у класі
- 37.Адаптую використання технологій до навчальної діяльності
- 38.Можу вибирати технології для різних педагогічних цілей
- 39.Використовую технології для підтримки навчання учнів
- 40.Знаю, які технології підходять для різних педагогічних методів

Блок 7. Технологічно-педагогічно-предметне знання (ТРАСК) – 7 питань

- 41.Можу навчати, комбінуючи технології, педагогіку та предметний зміст
- 42.Можу обирати технології для навчання з урахуванням того, що і як викладаю
- 43.Можу використовувати стратегії, що комбінують зміст, технології та педагогіку
- 44.Можу надавати колегам консультації з інтеграції технологій, змісту та педагогіки
- 45.Можу обирати технології, що підсилюють зміст предмета для конкретних уроків
- 46.Використовую технології відповідно до мого стилю викладання
- 47.Можу керувати навчанням учнів через інтеграцію змісту, педагогіки і технологій

Ключ обробки результатів ТРАСК:

Підрахунок балів за доменами:

- **ТК (технологічне знання):** сума балів питань 1-7, поділена на 7
- **РК (педагогічне знання):** сума балів питань 8-14, поділена на 7
- **СК (предметне знання):** сума балів питань 15-21, поділена на 7
- **РСК (педагогічно-предметне):** сума балів питань 22-27, поділена на 6
- **ТСК (технологічно-предметне):** сума балів питань 28-33, поділена на

- **ТРК (технологічно-педагогічне):** сума балів питань 34-40, поділена на 7
- **ТРАСК (інтегроване знання):** сума балів питань 41-47, поділена на 7

Інтерпретація результатів:

- **4,0-5,0 балів** – високий рівень розвитку домену
- **3,0-3,9 балів** – достатній рівень розвитку домену
- **2,0-2,9 балів** – базовий рівень розвитку домену
- **1,0-1,9 балів** – низький рівень розвитку домену

A.2. ОПИТУВАЛЬНИК ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ МВІ

Maslach Burnout Inventory (адаптована версія для вчителів)

Автори: С. Maslach, S. Jackson

Мета методики: діагностика синдрому професійного вигорання через три компоненти: емоційне виснаження, деперсоналізацію, редукцію особистих досягнень.

Структура опитувальника: 22 твердження, що оцінюють частоту переживання різних станів.

Інструкція: Прочитайте уважно кожне твердження і вирішіть, як часто ви відчуваєте те, що в ньому описано. Оцініть частоту за шкалою:

- 0 – ніколи
- 1 – дуже рідко
- 2 – рідко
- 3 – іноді
- 4 – часто
- 5 – дуже часто
- 6 – щодня

Твердження опитувальника:

1. Відчуваю себе емоційно виснаженим від роботи
2. Почуваю себе спустошеним після робочого дня
3. Відчуваю втому, коли прокидаюся вранці і маю йти на роботу

4. Можу легко зрозуміти, що відчувають мої учні
5. Відчуваю, що спілкуюся з деякими учнями як з неживими об'єктами
6. Робота з людьми весь день вимагає від мене великих зусиль
7. Ефективно вирішую проблеми своїх учнів
8. Відчуваю себе «вигорілим» від роботи
9. Відчуваю, що позитивно впливаю на життя інших людей через свою роботу
10. Став більш черствим до людей відтоді, як почав працювати вчителем
11. Турбуюсь, що робота мене робить емоційно жорсткішим
12. Відчуваю себе енергійним
13. Відчуваю розчарування через свою роботу
14. Відчуваю, що працюю занадто напружено
15. Мені байдуже, що відбувається з деякими учнями
16. Робота безпосередньо з людьми створює занадто багато стресу
17. Можу легко створити розслаблену атмосферу з учнями
18. Відчуваю піднесення після спілкування з учнями
19. Зробив багато цінного у своїй роботі
20. Відчуваю себе на межі можливостей
21. У роботі спокійно вирішую емоційні проблеми
22. Відчуваю, що учні звинувачують мене у деяких своїх проблемах

Ключ обробки результатів МВІ:

Шкала 1. Емоційне виснаження (ЕВ): Питання: 1, 2, 3, 6, 8, 13, 14, 16, 20

Прямий підрахунок балів (сума відповідей)

Інтерпретація ЕВ:

- 0-16 балів – низький рівень емоційного виснаження
- 17-26 балів – середній рівень емоційного виснаження
- 27 і більше – високий рівень емоційного виснаження

Шкала 2. Деперсоналізація (ДП): Питання: 5, 10, 11, 15, 22 Прямий

підрахунок балів (сума відповідей)

Інтерпретація ДП:

- 0-6 балів – низький рівень деперсоналізації
- 7-12 балів – середній рівень деперсоналізації
- 13 і більше – високий рівень деперсоналізації

Шкала 3. Редукція особистих досягнень (РОД): Питання: 4, 7, 9, 12, 17, 18, 19, 21 Зворотний підрахунок балів (42 мінус сума відповідей)

Інтерпретація РОД:

- 0-31 бал – низький рівень редукції (високі досягнення)
- 32-38 балів – середній рівень редукції
- 39 і більше – високий рівень редукції (низькі досягнення)

Загальна інтерпретація:

- Вигорання відсутнє: низькі показники за всіма шкалами
- Початкова стадія: підвищення однієї шкали
- Стадія формування: підвищення двох шкал
- Сформоване вигорання: підвищення всіх трьох шкал

А.3. МЕТОДИКА ДІАГНОСТИКИ МОТИВАЦІЇ ДО УСПІХУ

Т. Елерса (адаптована версія)

Автор: Т. Elers

Мета методики: діагностика рівня мотивації до досягнення успіху у професійній діяльності.

Структура: 41 твердження з відповідями «так» або «ні».

Інструкція: Прочитайте уважно кожне твердження. Якщо ви погоджуєтеся з ним, поставте поруч «+» (так), якщо не погоджуєтеся – поставте «-» (ні).

Твердження опитувальника:

1. Якщо є вибір між двома варіантами, краще вибрати складніший
2. Я легко беруся за справу, навіть якщо вона видається складною
3. Коли працюю, забуваю про все
4. Мене більше приваблює інша робота, ніж та, що я виконую
5. Для мене важко встати з ліжка вранці

6. Якщо беруся за завдання, то завжди намагаюся виконати його найкраще
7. Коли зустрічаю труднощі, часто відступаю
8. Легко можу захопитися новою справою
9. Коли працюю, не звертаю уваги на оточення
10. Не боюся критики
11. Починаю нову справу тільки тоді, коли попередня завершена
12. Люблю нові методи роботи
13. Складні завдання мене не лякають
14. Якщо справа не виходить, шукаю нові способи її вирішення
15. Завжди доводжу розпочате до кінця
16. Мене легко переконати відмовитися від наміру
17. Радію, коли досягаю успіху в новій справі
18. Планую майбутнє на декілька місяців уперед
19. Інколи відкладаю те, що повинен зробити зараз
20. Часто діяльність викликає у мене сумніви
21. Успіх надихає мене на нові досягнення
22. Люблю ускладнені завдання
23. Якщо справа мене захоплює, можу працювати без відпочинку
24. Критика знижує мою активність
25. Завжди планую свою діяльність
26. Тривалі підготовки знижують мій інтерес до справи
27. Якщо беруся за справу, завжди впевнений у успіху
28. Невдача змушує діяти з подвоєною енергією
29. Труднощі мене не лякають
30. Люблю конкуренцію
31. Краще працюю, коли є зовнішній контроль
32. Люблю ставити перед собою складні цілі
33. Завжди прагну бути кращим
34. Якщо помиляюся, засмучуюсь

- 35. Не люблю ризикувати
- 36. Легко беруся за нову справу
- 37. Можу тривалий час працювати без відпочинку
- 38. Поразка зупиняє мене
- 39. Якщо справа виходить, можу працювати цілу ніч
- 40. Невдачі не знижують мій ентузіазм
- 41. Люблю планувати наперед

Ключ обробки результатів:

За кожную відповідь «так» на питання: 1, 2, 3, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 36, 37, 39, 40, 41 – нараховується 1 бал.

За кожную відповідь «ні» на питання: 4, 5, 7, 16, 19, 20, 24, 26, 31, 34, 35, 38 – нараховується 1 бал.

Інтерпретація результатів:

- **1-10 балів** – низька мотивація до успіху (орієнтація на уникнення невдач)
- **11-16 балів** – середній рівень мотивації (збалансована орієнтація)
- **17-20 балів** – помірно високий рівень мотивації до успіху
- **21 і більше балів** – занадто висока мотивація (ризик вигорання)

Оптимальний діапазон: 14-18 балів (реалістична орієнтація на успіх з адекватною оцінкою своїх можливостей).

А.4. МЕТОДИКА ОЦІНКИ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

L. Michelson (адаптація Ю. Гільбуха)

Автор оригіналу: L. Michelson

Адаптація: Ю. Гільбух

Мета методики: оцінка рівня розвитку комунікативних навичок, необхідних для ефективної педагогічної взаємодії.

Структура: 27 ситуацій з варіантами відповідей, що відображають різні стилі комунікативної поведінки.

Інструкція: Прочитайте описи комунікативних ситуацій. До кожної ситуації запропоновано п'ять варіантів поведінки. Жоден з них не є однозначно правильним або помилковим. Проте певний варіант найбільше відповідає вашій манері поведінки. Оберіть один найбільш характерний для вас варіант. Приклади ситуацій (скорочена версія з 10 ситуацій):

Ситуація 1. Учень постійно перебиває вас під час пояснення нового матеріалу. Ваша реакція:

А. Роблю зауваження різким тоном В. Ігнорую поведінку учня С. Прошу підняти руку, якщо є питання Д. Зупиняю пояснення і чекаю тиші Е. Кажу: «Будь ласка, дай мені закінчити думку»

Ситуація 2. Батьки учня критикують ваші методи викладання. Ви:

А. Захищаєтеся і доводите свою правоту В. Мовчите і приймаєте критику С. Дякуєте за зворотний зв'язок і пропонуєте обговорити Д. Переходите в контратаку Е. Спокійно пояснюєте свою позицію, враховуючи їхню думку

Ситуація 3. Колега просить вас замінити його на уроці в неробочий час. Ви:

А. Відмовляєте без пояснень В. Погоджуєтеся, навіть якщо це незручно С. Пояснюєте, чому це неможливо, і пропонуєте альтернативу Д. Звинувачуєте колегу в безвідповідальності Е. Погоджуєтеся із докорами собі

Ситуація 4. Учень відмовляється виконувати завдання. Ваша реакція:

А. Наполягаєте і загрожуєте покаранням В. Дозволяєте не виконувати С. З'ясовуєте причину і шукаєте компроміс Д. Висміюєте відмову Е. Умовляєте і просите виконати

Ситуація 5. Адміністрація критикує вашу роботу публічно. Ви:

А. Гостро відповідаєте і виправдовуєтеся В. Мовчите і приймаєте критику покірно С. Спокійно просите обговорити це наодинці Д. Звинувачуєте в несправедливості Е. Вибачаєтеся, навіть якщо не згодні

Ситуація 6. Учні шумлять під час самостійної роботи. Ви:

А. Кричите на клас В. Нічого не робите С. Спокійно нагадуєте про правила роботи Д. Карає всіх без розбору Е. Благаєте припинити шум

Ситуація 7. Батьки вимагають поставити вищу оцінку їхній дитині. Ви:

А. Категорично відмовляєте В. Миттєво погоджуєтеся С. Пояснюєте критерії оцінювання і показуєте роботи D. Обвинувачуєте в тиску Е. Виправдовуєтеся за низьку оцінку

Ситуація 8. Колега ділиться з вами конфіденційною інформацією про іншого вчителя. Ви:

А. Різко засуджуєте таку поведінку В. Уважно слухаєте і запам'ятовуєте С. М'яко даєте зрозуміти, що вам незручно D. Робите зауваження про етику Е. Підтримуєте розмову з цікавості

Ситуація 9. Учень образив вас на уроці. Ваша реакція:

А. Відповідаєте образою В. Робите вигляд, що не почули С. Спокійно просите залишитися після уроку для розмови D. Публічно принижуєте учня Е. Ображаєтеся і скаржитеся

Ситуація 10. Вам дали додаткове навантаження без підвищення оплати. Ви:

А. Відмовляєтеся і скандалите В. Беретеся за роботу мовчки С. Спокійно обговорюєте можливість компенсації D. Погрожуєте звільнитися Е. Погоджуєтеся з докорами собі

Ключ обробки результатів:

Типи комунікативної поведінки:

- **Варіант А** – агресивний стиль (3 бали)
- **Варіант В** – пасивний стиль (1 бал)
- **Варіант С** – асертивний стиль (5 балів)
- **Варіант D** – агресивно-маніпулятивний (2 бали)
- **Варіант Е** – пасивно-залежний (2 бали)

Обробка: підраховується загальна кількість балів за всіма 27 ситуаціями.

Інтерпретація:

- **81-135 балів** – високий рівень комунікативної компетентності (переважає асертивний стиль)
- **54-80 балів** – середній рівень (змішані стилі поведінки)
- **27-53 балів** – низький рівень (переважають агресивні або пасивні реакції)

А.5. 16-ФАКТОРНИЙ ОСОБИСТІСНИЙ ОПИТУВАЛЬНИК R. CATTELL

(Скорочена версія для дослідження вчителів)

Автор: R. Cattell

Мета: діагностика особистісного профілю за 16 біполярними факторами.

Структура повної версії: 187 питань

Представлена скорочена версія: 80 питань (по 5 на кожний фактор)

Інструкція: Прочитайте уважно кожне питання. Оберіть один з варіантів відповіді:

a – так, згоден

b – не знаю, важко відповісти

c – ні, не згоден

Зразок питань за факторами (по 3 питання на фактор):

Фактор А (доброзичливість - замкнутість):

1. Мені подобається робота, пов'язана з контактами з людьми
2. Я легко знаходжу спільну мову з незнайомими людьми
3. Я охоче беру участь у суспільних заходах

Фактор В (інтелект):

4. Я швидко знаходжу рішення складних завдань
5. Мені подобаються інтелектуальні завдання
6. Я легко засвоюю нову інформацію

Фактор С (емоційна стабільність):

7. Я рідко хвилююся через дрібниці
8. Мої настрої стабільні
9. Я спокійно реагую на критику

Фактор Е (домінантність):

10. Я люблю керувати іншими людьми
11. Мені легко відстоювати свою думку
12. Я прагну до лідерства

Фактор F (експресивність):

- 13. Я життєрадісна людина
- 14. Мені подобаються жарти і веселощі
- 15. Я легко виражаю свої емоції

Фактор G (нормативність):

- 16. Я завжди дотримуюся правил
- 17. Для мене важливі моральні принципи
- 18. Я відповідальна людина

Фактор H (сміливість):

- 19. Я не соромлюся виступати публічно
- 20. Мене не лякають нові ситуації
- 21. Я легко іду на ризик

Фактор I (чутливість):

- 22. Мене легко зворушити
- 23. Я співчуваю людям
- 24. Мистецтво викликає у мене сильні емоції

Фактор L (підозрілість):

- 25. Я часто сумніваюся в намірах людей
- 26. Мені важко довіряти
- 27. Я обережний у стосунках

Фактор M (мрійливість):

- 28. Я часто замислююся
- 29. Мені подобається фантазувати
- 30. Я відволікаюся від реальності

Фактор N (дипломатичність):

- 31. Я вмію знаходити потрібні слова
- 32. Я обережний у висловлюваннях
- 33. Я вмію справляти враження

Фактор O (тривожність):

- 34. Я часто хвилююся

35. Мені властиве почуття провини

36. Я часто сумніваюся в собі

Фактор Q1 (радикалізм):

37. Мені подобаються нові ідеї

38. Я відкритий до змін

39. Я не люблю традиції

Фактор Q2 (самостійність):

40. Я люблю працювати один

41. Я приймаю рішення самостійно

42. Мені не потрібна підтримка інших

Фактор Q3 (самоконтроль):

43. Я контролюю свої емоції

44. Я організована людина

45. Я завжди планую свою діяльність

Фактор Q4 (напруженість):

46. Я часто відчуваю внутрішнє напруження

47. Мені важко розслабитися

48. Я часто в стані стресу

Інтерпретація результатів (у стенах):

Для кожного фактора підраховується сума балів:

- Відповідь «а» = 2 бали
- Відповідь «b» = 1 бал
- Відповідь «с» = 0 балів

Переведення в стени (1-10):

- **1-3 стени** – низький полюс фактора
- **4-7 стени** – середні значення
- **8-10 стени** – високий полюс фактора

Психологічний профіль вчителя (бажані показники):

- Фактор А: 7-9 (доброзичливість)
- Фактор С: 6-8 (емоційна стабільність)

- Фактор G: 7-9 (відповідальність)
- Фактор H: 6-8 (сміливість)
- Фактор I: 7-9 (емпатійність)
- Фактор Q3: 7-9 (самоконтроль)

А.6. МЕТОДИКА ДІАГНОСТИКИ ПРОФЕСІЙНОГО ТИПУ ОСОБИСТОСТІ

J. Holland (адаптована версія)

Автор: J. Holland

Мета: визначення домінуючого типу професійної спрямованості особистості.

Теоретична основа: виокремлюється 6 типів особистості відповідно до професійних переваг.

Структура: 42 пари професій (по 7 пар для кожного типу).

Інструкція: У кожній парі оберіть професію, яка вам більше подобається.

Якщо обидві не подобаються, оберіть менш неприємну.

Пари професій (приклади):

1. **a)** інженер **OR b)** вчитель
2. **a)** фізик **OR b)** журналіст
3. **a)** архітектор **OR b)** психолог
4. **a)** програміст **OR b)** лікар
5. **a)** конструктор **OR b)** актор
6. **a)** електрик **OR b)** юрист
7. **a)** агроном **OR b)** діджей
8. **a)** хімік **OR b)** письменник
9. **a)** геолог **OR b)** дизайнер
10. **a)** біолог **OR b)** музикант
11. **a)** ветеринар **OR b)** вихователь
12. **a)** математик **OR b)** соціолог
13. **a)** технік **OR b)** менеджер
14. **a)** механік **OR b)** художник

15.а) фармацевт OR б) педагог

Типи професійної спрямованості:

Реалістичний тип (Р):

- Орієнтація на практичну діяльність
- Робота з технікою, інструментами
- Конкретні результати праці

Дослідницький тип (Д):

- Орієнтація на пізнання, дослідження
- Аналітичне мислення
- Наукова діяльність

Артистичний тип (А):

- Орієнтація на творчість
- Самовираження
- Естетична діяльність

Соціальний тип (С):

- Орієнтація на взаємодію з людьми
- Навчання, виховання
- Допомога іншим (педагогічна професія)

Підприємницький тип (П):

- Орієнтація на керування
- Організаторська діяльність
- Лідерство

Конвенційний тип (К):

- Орієнтація на структурованість
- Робота з документами
- Дотримання правил

Ключ та інтерпретація:

Підраховується кількість виборів на користь кожного типу.

Домінуючий тип – найбільша кількість балів.

Для вчителів характерні профілі:

- С-А (соціально-артистичний) – 26,8%
- С-Д (соціально-дослідницький) – 41,1%
- С (чисто соціальний) – 32,1%

А.7. МЕТОДИКА ДІАГНОСТИКИ МІЖСОБІСТИСНИХ ВІДНОСИН

Т. Leary (адаптована версія)

Автор: Т. Leary

Мета: діагностика уявлень суб'єкта про себе та ідеальне «Я», а також типу відношення до оточуючих.

Структура: 128 тверджень, що описують різні типи поведінки.

Інструкція: Прочитайте кожне твердження. Якщо воно відповідає вашій поведінці, поставте «+», якщо ні – «-».

Типи відношення та приклади тверджень (по 2 на кожний тип):

Тип I. Авторитарний:

1. Я завжди намагаюся бути лідером
2. Я люблю давати поради

Тип II. Егоїстичний: 3. Я насамперед думаю про себе 4. Я люблю, коли центр уваги на мені

Тип III. Агресивний: 5. Я можу бути різким у судженнях 6. Мені важко стримувати роздратування

Тип IV. Підозрілий: 7. Я обережний з незнайомими людьми 8. Я не довіряю людям до кінця

Тип V. Покірний: 9. Мені легше погодитися, ніж сперечатися 10. Я часто поступаюся іншим

Тип VI. Залежний: 11. Мені потрібна підтримка оточуючих 12. Я шукаю схвалення

Тип VII. Дружелюбний: 13. Я доброзичлива людина 14. Мені подобається допомагати

Тип VIII. Альтруїстичний: 15. Я готовий пожертвувати своїми інтересами 16. Я піклуюся про інших більше, ніж про себе

Інтерпретація результатів:

Підраховується кількість відповідей «+» для кожного типу (по 16 тверджень на тип).

Норма: 4-8 балів за типом

Високі показники: 9-16 балів (акцентуація)

Низькі показники: 0-3 бали (слабка вираженість)

Для вчителів оптимальні профілі:

- Високі показники: VII (дружелюбний) та VIII (альтруїстичний)
- Помірні показники: I (авторитарний) та III (агресивний)
- Низькі показники: II (егоїстичний) та IV (підозрілий)

А.8. ЗВЕДЕНІ РЕЗУЛЬТАТИ ПСИХОДІАГНОСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Таблиця А.1 – Результати діагностики за опитувальником ТРАСК (n=56)

Домен знань	М (середнє)	SD (станд. відхилення)	Мін	Макс
ТК (технологічне)	2,87	0,94	1,14	4,71
РК (педагогічне)	4,12	0,76	2,43	5,00
СК (предметне)	4,08	0,81	2,29	5,00
РСК (педагогічно- предметне)	3,94	0,68	2,50	5,00
ТСК (технологічно- предметне)	2,95	0,89	1,33	4,67
ТРК (технологічно- педагогічне)	3,12	0,92	1,43	4,86
ТРАСК (інтегроване)	3,18	0,86	1,57	4,86

Розподіл респондентів за рівнями ТРАСК:

- **Високий рівень (4,0-5,0):** 13 осіб (23,2%)
- **Достатній рівень (3,0-3,9):** 20 осіб (35,7%)
- **Базовий рівень (2,0-2,9):** 23 особи (41,1%)
- **Низький рівень (1,0-1,9):** 0 осіб (0%)

Таблиця А.2 – Результати діагностики професійного вигорання за МВІ (n=56)

Шкала	М	SD	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Емоційне виснаження	26,4	8,3	12 осіб (21,4%)	26 осіб (46,4%)	18 осіб (32,1%)
Деперсоналізація	12,7	5,6	9 осіб (16,1%)	27 осіб (48,2%)	20 осіб (35,7%)
Редукція досягнень	31,2	7,8	14 осіб (25,0%)	21 особа (37,5%)	21 особа (37,5%)

Стадії професійного вигорання:

- **Вигорання відсутнє:** 8 осіб (14,3%)
- **Початкова стадія:** 19 осіб (33,9%)
- **Стадія формування:** 21 особа (37,5%)
- **Сформоване вигорання:** 8 осіб (14,3%)

Таблиця А.3 – Результати діагностики мотивації до успіху за Т. Елерсом (n=56)

Рівень мотивації	Кількість	Відсоток	М балів
Низький (1-10)	14	25,0%	7,4
Середній (11-16)	31	55,4%	14,3
Помірно високий (17-20)	9	16,1%	18,2
Занадто високий (21+)	2	3,6%	22,5

Середнє значення по вибірці: М=14,3; SD=4,2

Таблиця А.4 – Результати діагностики комунікативної компетентності (n=56)

Рівень	Кількість	Відсоток	Діапазон балів
Високий	16	28,6%	105-128
Середній	38	67,9%	72-104
Низький	2	3,6%	54-71

Середнє значення: М=89,4; SD=18,7

Показники за компонентами:

- Активне слухання: М=7,8 (SD=1,9)
- Аргументоване переконання: М=7,2 (SD=2,1)
- Конструктивне вирішення конфліктів: М=6,9 (SD=2,3)
- Асертивна поведінка: М=5,4 (SD=2,6) Δ

Таблиця А.5 – Особистісні профілі вчителів за R. Cattell (n=56)

Фактор	Назва	М (стени)	SD	Бажаний рівень
A	Доброзичливість	7,8	1,6	7-9 ✓
B	Інтелект	6,4	1,8	6-8 ✓
C	Емоційна стабільність	5,2	2,1	6-8
E	Домінантність	5,9	1,7	5-7 ✓
F	Експресивність	6,7	1,9	6-8 ✓
G	Нормативність	7,5	1,4	7-9 ✓
H	Сміливість	6,2	2,0	6-8 ✓
I	Чутливість	7,9	1,5	7-9 ✓
L	Підозрілість	5,8	1,8	4-6 ✓
M	Мрійливість	6,1	1,7	5-7 ✓
N	Дипломатичність	6,5	1,6	6-8 ✓
O	Тривожність	6,4	2,2	4-6
Q1	Радикалізм	5,7	1,9	5-7 ✓
Q2	Самостійність	6,9	1,8	6-8 ✓
Q3	Самоконтроль	7,1	1,7	7-9 ✓
Q4	Напруженість	6,8	1,9	4-6

1. Емоційно-комунікативний (39,3% - 22 особи)
2. Рационально-організований (35,7% - 20 осіб)
3. Креативно-автономний (25,0% - 14 осіб)

Таблиця А.6 – Професійні типи особистості за J. Holland (n=56)

Тип	Назва	Кількість	Відсоток
Р	Реалістичний	2	3,6%
Д	Дослідницький	8	14,3%
А	Артистичний	6	10,7%
С	Соціальний	41	73,2%
П	Підприємницький	4	7,1%
К	Конвенційний	5	8,9%

Бімодальні профілі (комбінації):

- С-Д (соціально-дослідницький): 15 осіб (26,8%)
- С-А (соціально-артистичний): 8 осіб (14,3%)
- С (чистий соціальний): 18 осіб (32,1%)

Таблиця А.7 – Типи міжособистісних відносин за Т. Leary (n=56)

Тип	Назва	М	SD	Норма	Статус
I	Авторитарний	6,8	2,4	4-8	Норма
II	Егоїстичний	4,2	2,1	4-8	Норма

III	Агресивний	5,6	2,5	4-8	Норма
IV	Підозрілий	5,1	2,3	4-8	Норма
V	Покірний	6,4	2,6	4-8	Норма
VI	Залежний	7,2	3,1	4-8	Норма*
VII	Дружелюбний	7,9	2,1	4-8	Норма
VIII	Альтруїстичний	8,4	2,3	4-8	Висока норма

*Примітка: У 28,6% респондентів (16 осіб) виявлено надмірну вираженість залежного типу (>10 балів), що є ризиком професійного вигорання.

Таблиця А.8 – Кореляційний аналіз між показниками (r Пірсона)

	ТРАСК	Емоц. вигор.	Мотивація	Комунік.	Емоц. стаб.
ТРАСК	1,00	-0,28*	0,35**	0,41**	0,22
Емоц. вигорання	-0,28*	1,00	-0,47***	-0,36**	-0,52***
Мотивація	0,35**	-0,47***	1,00	0,39**	0,31*
Комунікативність	0,41**	-0,36**	0,39**	1,00	0,28*
Емоц. стабільність	0,22	-0,52***	0,31*	0,28*	1,00

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Ключові виявлені взаємозв'язки:

1. **Негативна кореляція** між емоційним вигоранням та мотивацією ($r = -0,47***$)
2. **Позитивна кореляція** між ТРАСК та комунікативністю ($r = 0,41**$)
3. **Негативна кореляція** між емоційним вигоранням та емоційною стабільністю ($r = -0,52***$)
4. **Позитивна кореляція** між мотивацією та комунікативністю ($r = 0,39**$)

Таблиця А.9 – Порівняльний аналіз показників за віковими групами

Показник	До 30 років (n=10)	31-40 років (n=20)	41-50 років (n=18)	Понад 50 (n=8)	F	p
ТРАСК	3,52	3,28	2,89	2,41	5,68	<0,01
Емоц. вигорання	21,2	24,8	29,6	28,1	7,82	<0,001
Мотивація	16,4	15,1	13,2	12,8	4,23	<0,05
Комунікативність	92,1	90,3	87,6	88,2	1,45	>0,05

Висновок: Виявлено статистично значущі відмінності у показниках ТРАСК, емоційного вигорання та мотивації між віковими групами. Найвищі показники вигорання спостерігаються у групі 41-50 років.

Таблиця А.10 – Порівняльний аналіз показників за стажом роботи

Показник	До 5 років (n=12)	5-10 років (n=18)	10-20 років (n=16)	Понад 20 (n=10)	F	p
ТРАСК	3,64	3,19	2,76	2,38	8,92	<0,001
Емоц. вигорання	19,8	25,4	28,7	29,2	9,14	<0,001
Мотивація	17,2	14,8	13,6	12,1	6,47	<0,01
Комунікативність	93,6	89,1	88,4	87,9	2,18	>0,05

Висновок: Технологічно-педагогічна компетентність знижується зі збільшенням стажу роботи ($r=-0,34$; $p<0,01$), що актуалізує необхідність систематичного підвищення кваліфікації у сфері ІКТ для досвідчених педагогів.